SOTER 2025.95 (123)
ISSN 1392-7450 (Print), ISSN 2335-8785 (Online)
https://doi.org/10.7220/2335-8785.95(123).4

Aurimas Paulius RUDINSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva
Vilnius University, Lithuania

Formaliųjų teisės šaltinių atspindžiai kanonų teisėje: bažnytinių papročių, Šventojo Sosto norminių aktų, jurisprudencijos, viešųjų norminių sutarčių galimybės ir teisės doktrinos analizė

REFLECTIONS OF FORMAL SOURCES OF LAW IN CANON LAW: AN ANALYSIS OF ECCLESIASTICAL CUSTOM, THE HOLY SEE'S NORMATIVE ACTS, JURISPRUDENCE, THE POSSIBILITY OF PUBLIC NORMATIVE AGREEMENTS, AND LEGAL DOCTRINE

SANTRAUKA. Straipsnyje nagrinėjami Romos Katalikų Bažnyčios papročiai, Šventojo Sosto teisminiai ir administraciniai sprendimai, vidinės sutartys, norminiai teisės aktai, autentiškas teisės aiškinimas ir doktrina, siekiant nustatyti jų atitiktį formaliųjų teisės šaltinių kategorijai žvelgiant iš pasaulietinės teisės teorijos perspektyvos. Į analizę sąmoningai neįtraukiama Šventojo Sosto, kaip tarptautinio teisės subjekto, sudaromų konkordatų ir Vatikano Miesto Valstybės teisė: dėmesys sutelkiamas į kanonų teisę kaip vidinę Bažnyčios teisę. Tyrime remiamasi doktrininiu ir hermeneutiniu (teksto, sisteminiu ir teleologiniu) kanonų aiškinimu, taip pat sisteminiu ir lyginamuoju metodais, gretinant kanonų teisės šaltinius su pasaulietinės teisės teorijos nuostatomis. Tyrimas atskleidžia, kad bažnytiniai papročiai (teisiškai patvirtinti bendrąja ar specialiąja tvarka) bei Šventojo Sosto norminiai aktai pasižymi formaliems teisės šaltiniams būdingais požymiais: privalomumu, bendrumu, normatyvumu, viešumu ir hierarchiškumu. Administraciniai ir teisminiai sprendimai įprastai nekuria teisės normų, tačiau esant teisės spragoms įgyja precedentinę (pagalbinę) vertę, kuri lygintina su pasaulietinėje doktrinoje žinomais precedento modeliais. Viešosios norminės sutartys tarp Šventojo Sosto institucijų dėl jų instrumentinės prigimties iš esmės neegzistuoja. Straipsnyje kaip subsidiarus šaltinis parodomas

Copyright © 2025. Aurimas Paulius Rudinskas. Published by Vytautas Magnus University, Lithuania. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

doktrinos vaidmuo, atskleidžiamas struktūrinis kanoninės ir pasaulietinės teisės šaltinių analogiškumas bei skirtumai. Tyrimas padeda geriau suprasti kanonų teisės vidinę logiką ir jos vietą bendrojoje teisės teorijų panoramoje ir gali būti naudingas tiek teisininkams, besidomintiems kanonų teisės šaltiniais, tiek siekiantiesiems geriau suprasti skirtingų teisės sistemų tarpusavio sąsajas ir jų teorinę reikšmę.

SUMMARY. The article examines ecclesiastical customs of the Roman Catholic Church, the judicial and administrative decisions of the Holy See, internal agreements, normative legal acts, authentic interpretation, and legal doctrinal statements, with the aim of determining their conformity to the category of formal sources of law from the perspective of secular legal theory. The analysis deliberately excludes concordats concluded by the Holy See as a subject of international law and the law of the Vatican City State, focusing instead on canon law as the internal law of the Church. The study relies on doctrinal and hermeneutical (textual, systemic, and teleological) interpretation of the canons, as well as systemic and comparative methods, juxtaposing the sources of canon law with the principles of secular legal theory. The research demonstrates that ecclesiastical customs (legally approved either generally or specially) and the normative acts of the Holy See exhibit the characteristics typical of formal sources of law: obligatoriness, generality, normativity, publicity, and hierarchical structure. Meanwhile, administrative and judicial decisions ordinarily do not create legal norms, but in situations of legal gaps they acquire precedential (subsidiary) value comparable to precedent models known in secular legal doctrine. Public normative agreements within the institutions of the Holy See are virtually nonexistent due to their instrumental nature. The article also identifies the role of legal doctrine as a subsidiary source and reveals both the structural analogies and differences between the sources of canon law and those of secular legal systems. The study contributes to a deeper understanding of the internal logic of canon law and its place within the broader panorama of legal theory and may be useful both to legal scholars interested in the sources of canon law and to those seeking to better understand the interrelations and theoretical significance of different legal systems.

RAKTAŽODŽIAI: Šventasis Sostas, teisės šaltiniai, jurisprudencija, kanoninė teisėkūra.

KEYWORDS: Holy See, sources of law, jurisprudence, canonical legislation.

Įvadas

Romos Katalikų Bažnyčia formuoja savitą normatyvinę teisės sistemą, vadinamą kanonų teise. Nors šių dienų pasaulyje ji veikia nepriklausomai nuo pasaulietinių teisės sistemų, žvelgiant iš teorinės perspektyvos matyti, kad tarp jų egzistuoja struktūrinių ir doktrininių panašumų.

Prie doktrininių paralelių galima priskirti teisės papročio ir teisės doktrinos sampratas, teisės aiškinimo principus bei moralinį kanoninių teisės normų imperatyvumą, besisiejantį su šių dienų *soft law* pobūdžiu.

Prie struktūrinių panašumų minėtinas teisėkūros institucijų egzistavimas Bažnyčioje, teisės normų hierarchija, jų paskelbimo bei įsigaliojimo tvarka ir daugelis kitų.

Mokslo problema. Lietuvos teisės teorijoje „formalūs teisės šaltiniai“[1] apibrėžiami pagal aiškius požymius (privalomumas, bendrumas, normatyvumas, viešumas, hierarchiškumas), tačiau nėra nuosekliai ištirta, ar ir kiek šie kriterijai taikytini

[1] Formaliaisiais teisės šaltiniais laikomi: teisiniai papročiai, teisiniai precedentai, norminiai teisės aktai, viešosios norminės sutartys, teisės doktrina.

kanonų teisės šaltiniams[2], ypač Šventojo Sosto (atsižvelgiant į KTK 361 kan., minintį Romos popiežių ir Romos Kurijos dikasterijas)[3] bažnytiniams aktams, taip pat kaip autentiškas aiškinimas ir doktrina dera šaltinių sistemoje. Dėl to kyla klasifikavimo netikslumų: kas kanonų teisėje, žiūrint iš pasaulietinės teisės perspektyvos, laikytina formaliuoju šaltiniu, o kas – tik pagalbiniu (subsidiariuoju)?

Straipsnio tikslas: išsiaiškinti, ar ir kokiu mastu bažnytiniai teisiniai papročiai bei Šventojo Sosto (kaip Romos popiežiaus ir jo vardu veikiančios Romos Kurijos institucijų visumos, KTK 360–361 kan.) bažnytiniai aktai gali būti priskiriami formaliųjų teisės šaltinių kategorijai, kaip ji suprantama pasaulietinės teisės teorijoje, taip pat atskirti pagalbinius šaltinius.

Tyrimo uždaviniai: a) nustatyti, kokiais atvejais bažnytiniai papročiai virsta teisiniais papročiais (formaliąja šaltinio prasme) ir koks šiame procese Romos popiežiaus vaidmuo; b) nustatyti, ar teisminiai ir administraciniai Šventojo Sosto institucijų sprendimai turi precedentinę vertę kanonų teisėje ir kiek tai atitinka pasaulietinėje teisės teorijoje įtvirtintą precedento sampratą; c) išsiaiškinti, ar tarp Šventojo Sosto institucijų yra sudaromos sutartys, kurias būtų galima pavadinti viešosiomis norminėmis sutartimis; jei tokių nėra, pagrįsti jų nebuvimą; d) išsiaiškinti, ar bažnytinei visuomenei skirti Šventojo Sosto – Romos popiežiaus ir jo Kurijos dikasterijų (360–361 kan.) – teisės aktai pasižymi pasaulietiniams norminiams teisės aktams būdingais požymiais; e) įvertinti teisės doktrinos vaidmenį kanonų teisės praktikoje ir apibrėžti, kada Šventojo Sosto institucijų pasisakymai administraciniais ir teisiniais klausimais laikytini doktrina formaliųjų šaltinių sistemoje; f) apibrėžti bažnytinio *autentiško aiškinimo* vietą šaltinių sistemoje ir jo santykį su teisėkūra bei teisės doktrina.

[2] Pagrindiniai kanonų teisės šaltiniai: 1) dieviškoji teisė (prigimtinė teisė ir pozityvioji dieviškoji teisė, kylanti iš Apreiškimo – Šventojo Rašto ir Tradicijos); 2) bažnytinė (pozityvioji) teisė, kuri apima: a) visuotinę teisę – pirmiausia Kanonų teisės kodeksus (Lotynų Bažnyčios *Codex Iuris Canonici* ir Rytų Bažnyčių *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*) ir kitus visuotinius įstatymus – Romos popiežių aktus, Visuotinių susirinkimų bei Sinodo aktus; b) dalinę (partikuliarinę) teisę – vyskupų konferencijų ir dalinių sinodų aktus, taip pat diecezinę teisę (vyskupijos vyskupo leidžiamus aktus); c) įgyvendinimo aktus – vykdomuosius dekretus, instrukcijas, reglamentus ir administracinius potvarkius, kurie konkretina ir taiko įstatymus; 3) sutartis – Šventojo Sosto sudaromus konkordatus ir kitas norminio pobūdžio sutartis su valstybėmis ar kitais subjektais; 4) paprotį – kanoninį paprotį.

[3] Kanonų teisės kodekso (toliau – Kodeksas) 361 kanone pateikiama *Šventojo Sosto* sąvoka: Apaštalų Sosto, arba Šventojo Sosto, vardu šiame Kodekse vadinamas ne tik Romos Popiežius, bet taip pat Valstybės sekretoriatas, Viešųjų Bažnyčios reikalų taryba ir kitos Romos Kurijos įstaigos, nebent pagal dalyko prigimtį ar kontekstą atrodytų kitaip. 360 kanone pateikiama *Romos Kurijos* sąvoka: „Romos Kurija, per kurią Popiežius paprastai tvarko visuotinės Bažnyčios reikalus ir kuri jo vardu bei valdžia atlieka savo pareigas, tarnaudama Bažnyčioms ir jų gerovei, yra sudaryta iš Valstybės, arba Popiežiaus, Sekretoriato, Viešųjų Bažnyčios reikalų tarybos, kongregacijų, tribunolų ir kitų įstaigų, kurių struktūra ir kompetencija nustatomos ypatinguoju įstatymu.“ Pažymėtina, kad popiežiaus Pranciškaus išleista apaštaline konstitucija *Praedicate evangelium* kongregacijos pervadintos į dikasterijas. Žr. Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium: On the Roman Curia and Its Service to the Church in the World* (Vatican City, 2022), https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html.

Tyrimo ribos. Nors kanonų teisės šaltinių sistema tradiciškai apima dieviškąją teisę, bažnytinę (visuotinę ir dalinę) teisę, sutartis (pvz., konkordatus) ir kanoninį paprotį, šiame straipsnyje sąmoningai apsiribojama bažnytiniais papročiais ir Šventojo Sosto (pagal KTK 360–361 kan.) aktais bei jų aiškinimu, siekiant įvertinti juos formaliųjų teisės šaltinių teorijos požiūriu.

Tyrimo aktualumas. Lietuvos mastu neaptikta publikacijų, tiesiogiai nagrinėjančių Šventojo Sosto aktų atitiktį formaliųjų teisės šaltinių kriterijams. Šioje publikacijoje pirmąkart sistemiškai, iš formaliųjų šaltinių perspektyvos, įvertinami grynai bažnytiniai (Bažnyčios vidaus santykius reguliuojantys) Šventojo Sosto aktai ir bažnytiniai papročiai. Tyrime nesiekiama analizuoti Šventojo Sosto, kaip tarptautinio teisės subjekto, konkordatų ar Vatikano Miesto Valstybės teisės – tai peržengia kanonų teisės, kaip vidinės Bažnyčios teisės, ribas.

Metodologija. Tyrime taikomas doktrininis (dogminis) teisės analizės metodas ir hermeneutinė analizė (teksto, sisteminis ir teleologinis kanonų aiškinimas), papildomai taikomi lyginamasis ir sisteminis metodai, gretinant kanonų teisės šaltinius (paprotį, teisėkūrą, autentišką aiškinimą, jurisprudenciją, doktriną) su pasaulietinės teisės teorija, ypač Lietuvos universitetų teisės teorijos vadovėliuose pateikiamomis formaliųjų šaltinių koncepcijomis[4]. Empirinį pagrindą sudaro 1983 m. Kanonų teisės kodeksas, naujausi Šventojo Sosto teisėkūros dokumentai (tarp jų – *Praedicate Evangelium*, vykdomieji dekretai ir instrukcijos) bei Romos Rotos ir Apaštalinės Signatūros jurisprudencija.

Bažnytiniai papročiai

Bendrosios teisės teorijoje teisinis paprotys laikomas pirmuoju formaliuoju teisės šaltiniu. Tradiciškai jis apibrėžiamas kaip elgesio taisyklė, kuri buvo pripažinta kompetentingos viešosios valdžios, bet susiformavusi pačioje visuomenėje dėl ilgalaikio ir daugkartinio tam tikro elgesio kartojimosi[5].

Bažnyčios istorija rodo, kad bažnytinės visuomenės gyvenime paprotys visada užėmė labai svarbią vietą ir iki šiol laikomas vienu iš pagrindinių kanoninės teisės šaltinių (lot. *ius canonicum*).

Kanonų teisės kodekso[6] 23 kan. skelbia: „Tik tas tikinčiųjų bendruomenės įvestas paprotys turi įstatymo galią, kuris patvirtintas įstatymų leidėjo, laikantis toliau išdėstytų kanonų“.

[4] Giedrė Lastauskienė et al., *Teisės teorija*, 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024); Justinas Baublys et al., *Teisės pagrindai* (Vilnius: Registrų centras, 2007); Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija*, 3-iasis pataisytas ir papildytas leidimas (Vilnius: Justitia, 2009).

[5] Vaišvila, *Teisės teorija*, 307.

[6] *Kanonų teisės kodeksas* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012).

Šis kanonas straipsnio analizei svarbus dėl dviejų priežasčių. Pirma, jis numato realią galimybę tam tikrą bažnytinėje visuomenėje susiformavusį paprotį paversti *teisiniu*. Antra, nurodo, kad tokį veiksmą atlieka įstatymų leidėjas[7].

Vienas iš tyrimo uždavinių – nustatyti, koks Romos popiežiaus vaidmuo įteisinant faktinius papročius, todėl pirmiausia svarbu išsiaiškinti, ar Šventasis Sostas turi įstatymų leidėjo kompetenciją.

Atsakymą pateikia 331–333 kanonai: teigiama, kad Romos popiežius, turėdamas „aukščiausią, pilnutinę, betarpišką ir visuotinę" valdžią, Bažnyčioje yra aukščiausiasis įstatymų leidėjas. Vadinasi, tarp jo teisės aktų *gali būti* ir tokių, kuriais faktinis tikinčiųjų bendruomenės paprotys patvirtinamas ir įtvirtinamas kaip teisė, jam suteikiant įstatymo galią.

Patvirtinimo rūšys ir būdai išdėstomi 26 kanone: paprotys gali būti patvirtinamas bendruoju (teisiniu) arba specialiuoju (lot. *specialis*) būdu.

Bendrasis (teisinis) patvirtinimas įvyksta automatiškai, kai įvykdomos iš anksto teisėje įstatymų leidėjo nustatytos sąlygos (24–26 kan.), kad paprotys įgytų įstatymo galią. Viena jų – nepertraukiamas papročio laikymasis pilnus 30 metų.

Specialusis pritarimas gali būti suteiktas bet kuriuo metu per tą patį 30 metų laikotarpį, kurio būtų prireikę, kad paprotys įgytų įstatymo galią teisinio patvirtinimo keliu. Šis specialusis patvirtinimas gali būti: a) *aiškus* – išreikštas žodžiais (raštu arba žodžiu), b) *numanomas* (tylus)[8] – neišreikštas žodžiais, kai įstatymų leidėjas, žinodamas apie papročio egzistavimą ir galėdamas jam prieštarauti arba jį panaikinti be didelių nepatogumų, to nepadaro[9].

Tyrimo metu neaptikta nė vieno teisės akto, išleisto per paskutinį šimtmetį, kuriame Romos popiežius viešame rašytiniame dokumente būtų *aiškiai* nurodęs kokio nors papročio specialaus patvirtinimo faktą. Toks rezultatas nėra visiškai netikėtas. Kanoninėje literatūroje teigiama, kad pontifikalinis papročio patvirtinimas (specialusis patvirtinimas) dažniausiai įvyksta *tyliai*, popiežiui dalyvaujant ten, kur laikomasi papročio, (pvz., jam aukojant šv. Mišias, kuriose jis tampa papročio liudininku), arba kam nors įrodžius, esant reikalui, kad popiežius tikrai žinojo apie tam tikro papročio

[7] Apie įvairius bažnytinių įstatymų leidėjus ir jų jurisdikcijas žr. Aurimas Rudinskas ir Jevgenij Machovenko, „Šventojo Sosto bažnytinių aktų klasifikavimas ir jų teisinė galia", *Teisė* 133 (2024): 58–71.

[8] 1983 m. Lotynų Bažnyčios Kanonų teisės kodekse apie *tylųjį* pritarimą nekalbama, tačiau jis nėra pašalintas iš kanoninės praktikos. Tylusis pritarimas eksplicitiškai šiandien minimas tik Rytų Bažnyčių kanonų kodekse (1507 kan. § 4). 1917 m. Lotynų Bažnyčios Kanonų teisės kodekse *tylusis* pritarimas buvo vadinamas „sutikimu". Jis buvo plačiai pripažįstamas kanoninėje doktrinoje apie papročius ir toks išliko iki šių dienų. John M. Huels, *Liturgy and Law: Liturgical Law in the System of Roman Catholic Canon Law* (Montréal: Wilson & Lafleur, 2006), 139.

[9] John M. Huels, „Customs [23–28]", iš *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. John P. Beal, James A. Coriden, and Thomas J. Green (New York: Paulist Press, 2000), 91.

egzistavimą[10], bet nieko nedarė, kad išreikštų savo nepritarimą[11]. Tokio *tyliai* patvirtinto papročio teisinis svoris yra toks pats kaip ir to, kuris buvo patvirtintas bendrojo (teisinio) pritarimo keliu arba gavo aiškų specialųjį pritarimą.

Kitame tyrimo etape svarbu išsiaiškinti, kokiomis sąlygomis bažnytinis paprotys gali būti pripažintas teisiniu papročiu, ir palyginti tai su pasaulietine teise. Nors teisinio papročio samprata tebėra diskusijų objektas, bendrojoje teisės teorijoje sutariama, kad jam turi būti būdingi tam tikri požymiai. Pažvelkime, ar panašūs reikalavimai sutampa su kanonų teise.

Kodekse skelbiama, kad paprotys pirmiausia turi būti įvestas pačios bendruomenės (23 kan.). Šis reikalavimas akivaizdžiai niekuo nesiskiria nuo pasaulietinėje teisėje iškeltos sąlygos, kad faktinis paprotys, kaip elgesio taisyklė, reguliuojanti visuomenės narių santykius, turi susiformuoti pats, be įstatymo leidėjo valios, ir egzistuoti visuomenės narių sąmonėse ir santykiuose prieš tapdamas teisiniu formaliąja prasme.

Kodekse kalbama ne apie bet kokią tikinčiųjų bendruomenę, o tą, kuri geba priimti įstatymus, kitaip tariant, tokią, kuriai įstatymų leidėjas turėtų viešą valdžią (25 kan.). Ši sąlyga yra analogiška pasaulietinei teisei: pagal ją teisiniu papročiu gali virsti tik toje bendruomenėje susiformavusi elgesio taisyklė, kurios atžvilgiu viešosios valdžios institucijos turi teisę ir galią leisti teisės aktus. Kanonų teisės specialistai išskiria tris tokių bendruomenių rūšis:

1) bendruomenė, kuri sudaro juridinį asmenį (pvz., parapijos, vyskupijos, vienuoliniai institutai, *sui iuris* (liet. savos teisės) apeigų Bažnyčios[12]);

[10] Romos popiežius gali patvirtinti papročius, kurie išplitę visoje Lotynų Bažnyčioje (arba daugelyje Lotynų Bažnyčios regionų) arba po visą Romos Katalikų Bažnyčią (kuri be Lotynų Bažnyčios apima ir dvidešimt tris *sui iuris* Bažnyčias). Tokie papročiai pagal teritorinę galiojimo erdvę kategorizuojami kaip *visuotiniai*, visi likę – *partikuliariniai* (būdingi etninėms grupėms, vyskupijoms, kai kuriems regionams, tam tikroms bendruomenėms). Kalbant apie teisę, kodekse minimos dvi papročių rūšys: *esantys už įstatymo ribų* ir *prieštaraujantys galiojančiai kanoninei teisei* (26 kan.). Partikuliariniai papročiai, prieštaraujantys visuotiniams įstatymams, gali būti tvirtinami tik aukščiausiojo įstatymo leidėjo (Romos popiežiaus), turinčio jurisdikciją visoje Bažnyčioje. Aukščiausiasis įstatymų leidėjas taip pat gali patvirtinti bet kurį partikuliarinį paprotį. Tai dažnai vyksta pontifikalinių kelionių metu, pontifikui gyvai susidūrus su tam tikrais papročiais, prieštaraujančiais galiojančiai kanonų teisei arba esantiems už įstatymų ribų. Pagal galiojimo trukmę visi bažnytiniai papročiai skirstomi į: *trisdešimties metų laikymosi*, *šimtmetinius* bei *nuo neatmenamų laikų*.

[11] Huels, „Customs [23–28]“, 87–88.

[12] Romos Katalikų Bažnyčia sudaryta iš 23-jų Rytų Katalikų Bažnyčių, Kanonų teisės kodekse dar vadinamų „*sui iuris* apeigų Bažnyčiomis“ (toliau – *sui iuris* Bažnyčios) (111 kan. § 2), ir Lotynų Bažnyčios, kuri analogiškai yra *sui iuris* Bažnyčia. Šios 23 *sui iuris* Bažnyčios skirstomos į 4 grupes: 6 patriarchalinės (Armėnų, Chaldėjų, Koptų, Maronitų, Melkitų ir Sirų), 4 pagrindinės arkivyskupinės (Ukrainos graikų apeigų Katalikų Bažnyčia, Sirų-malabarų, Sirų-malankarų bei Rumunų-graikų), 5 metropolinės (Eritrėjiečių, Etiopų, Rusėnų-bizantų, Slovakų-graikų, Vengrų-graikų) ir kitos (Albanų, Baltarusų, Bulgarų, Graikų, Italoalbanų, Kroatų-graikų, Makedonų ir Rusų). Visos jos pripažįsta Romos popiežiaus autoritetą. Teisiniai santykiai *sui iuris* Bažnyčių viduje bei jų santykiai su Lotynų Bažnyčia reguliuojami Romos popiežiaus paskelbto Rytų Bažnyčių kanonų kodekso (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*). Pontifikas yra pagrindinis įstatymų leidėjas visoms 23 *sui iuris* Bažnyčioms. Visos jos turi juridinio asmens statusą. Lotynų Bažnyčia turi moralinio, o ne juridinio asmens statusą. Jobe Abbass, *The Eastern Code (Canon 1) and its Application to the Latin Church* (Bangalore: Dharmaram Publications, 2014), 16–27; Victor J. Pospichil, *Eastern Catholic Marriage law According to the Code of Canons of the Eastern Churches* (Brooklyn, NY: Saint Maron Publications, 19991), 96–113.

2) bendruomenė, kuri nesudaro juridinio asmens, bet buvo kanoniškai įsteigta, patvirtinus jos statutus, ir dėl to pavaldi bažnytinei hierarchų priežiūrai ir kanoniniam teisiniam reguliavimui (pvz., katalikiški universitetai ir ligoninės);

3) atskiros homogeniškos grupės, priklausančios šių minėtų bendruomenių tipams: pvz., nuolatiniai diakonai arba kunigai, dirbantys vyskupijoje, turinčioje juridinio asmens statusą; katalikiškoji profesūra arba katalikiškoji studentija[13].

Visas šias bendruomenes su Katalikų Bažnyčia sieja tam tikri teisiniai saitai. Vadinasi, jos yra lengvai identifikuojamos, o jų įvedami papročiai turi *tam tikrų ypatybių* (pvz., profesijos, veiklos, pomėgio, teritorijos, religinių apeigų) – tai kaip atskirą sąlygą pabrėžia ir kontinentinės teisės tradicija.

Į akis krenta ir tai, jog bendruomenė turi *siekti*, kad jos paprotys būtų įtvirtintas kaip teisinė norma (lot. *ius*) (25 kan.). Kitaip tariant, būtina, jog bendruomenė pageidautų (lot. *cum animo*), kad jos įvesta paprotinė elgesio taisyklė taptų saistanti, privaloma ir ilgalaikė. Įstatymų leidėjui taisyklė turi signalizuoti, kad socialinės normos, kuriai siekiama teisinio statuso, praktikavimas pačios bendruomenės akyse nėra pasirenkamas dalykas, kitaip tariant, ji nėra abejinga jos laikymuisi ir išsaugojimui: nariai šią socialinę normą laiko normatyvine dar prieš ją patvirtinant įstatymų leidėjui[14]. Tai leidžia daryti išvadą, kad bažnytinis teisinis paprotys, kaip ir pasaulietinis teisinis paprotys, pasižymi *visuotiniu privalomumu* ir *normatyvumu.*

Be to, kanonų teisėje laikomasi *tomistinės* įstatymo nuostatos, t. y. įstatymas yra asmens, kuriam pavesta rūpintis visuomene, protingas dalykų tvarkymas bendrojo gėrio labui[15]. Taigi logiška, kad siekiant, jog bažnytinis paprotys įgytų įstatymo galią, jis turi pasižymėti *protingumu* (lot. *rationabilis*) (24 kan.). Tai koreliuoja su bendrosios teisės tradicijoje teisiniam papročiui keliamu *protingumo reikalavimu*. Kodekse nurodomos dvi papročių rūšys, kurios įstatymų leidėjo laikomos neprotingomis ir negali būti pripažintos teisėtomis: 1) papročiai, kurie prieštarauja dieviškajai teisei (24 kan. § 1), ir 2) papročiai, kurie *aiškiai* buvo atšaukti galiojančios teisės (24 kan. § 2).

Teisės teorija kaip atskirą papročio pripažinimo teisiniu sąlygą išskiria jo *visuotinį* (arba bent plačiai paplitusį) *reikšmingumą* atitinkamoje bendruomenėje. Šį reikalavimą, kaip rodo tyrimas, atliepia ir bažnytinis teisinis paprotys: kaip buvo minėta, Kodekse kalbama ne apie bet kokių bendruomenių papročius, o tik tų, kurios gali priimti įstatymus, t. y. turinčių arba juridinio asmens statusą, arba kanoniškai patvirtintus statutus, arba sudarančių homogeniškas grupes abiejose bendruomenėse (todėl kontroliuojamų juridinio asmens ir pavaldžių kanoniniam reguliavimui). Galima daryti prielaidą, kad šių teisiniais ryšiais su Katalikų Bažnyčia susietų bendruomenių įsivesti papročiai, kuriems jos pačios siekia įstatymo galios, *plačiai* taikomi jų viduje tam tikros srities santykiams reguliuoti. Jos reikšmingos visai arba bent jau didžiajai

[13] Huels, „Customs [23–28]“, 90.

[14] Huels, *Liturgy and Law*, 137–138.

[15] Tomas Akvinietis, *Politiniai traktatai*, vertė Gintautas Vyšniauskas (Vilnius: Logos; Valstybingumo studijų centras, 2021), 127–130.

daliai *aktyvių* bendruomenės narių: pvz., didžiajai daliai *sui iuris* Bažnyčios[16], turinčios juridinio asmens statusą (I tipo bendruomenė); visam katalikiškam universitetui, kaip privačiai asociacijai, kurios statutas buvo patvirtintas kanonų teisės normų nustatyta tvarka (II tipo bendruomenė); visiems *sui iuris* Bažnyčios kunigams arba didžiajai daliai katalikiško universiteto studentijos (homogeniškos grupės, priklausančios I arba II tipo bendruomenėms). Todėl galima pagrįstai teigti, kad teisinis paprotys kanonų teisėje, kaip ir pasaulietinėje teisės teorijoje, pasižymi *visuotiniu reikšmingumu*.

Svarbu ir tai, kad papročio patvirtinimas, kaip rodo 23 ir 24 kanonai, yra ne paprastas leidimas, bet tikras įstatymų leidėjo (viešosios valdžios) pritarimas (juridinis aktas). Be jo bažnytinis paprotys neįgyja įstatymo galios, o tęstiniai tikinčiųjų bendruomenės veiksmai netampa teisiškai saistančiais. Taigi, žvelgiant iš teisės teorijos perspektyvos, susiduriama su pačiu tikriausiu paprotinės elgesio taisyklės *sankcionavimu*, suteikiančiu jai privalomąjį pobūdį, t. y. paverčiančiu ją teisės norma – tuo pasižymi ir pasaulietiniai teisiniai papročiai[17].

Papročio *formalusis apibrėžtumas*, t. y. rašytinis papročio įtvirtinimas ir aiškus normos tekstas, yra dar vienas kriterijus, kurį pasaulietinė teisė nustato teisiniam papročiui. Kaip minėta, tyrimo metu neaptikta nė vieno oficialaus teisės akto, išleisto per paskutinį šimtmetį, kuriame Romos popiežius būtų *aiškiai* nurodęs kokio nors papročio *specialiojo* patvirtinimo faktą, t. y. būtų suformulavęs ir išdėstęs paprotines teisės normas oficialiame dekrete ar kitokios formos dokumente. Tai reiškia, kad Šventasis Sostas linkęs faktinius papročius versti teisiniais veikiau *tyliu*, o ne *aiškiu* pritarimu. Be to, pats žodis *specialusis* nurodo, kad šis pritarimo būdas (26 kan.) – ar jis būtų tylus (numanomas), ar aiškus (išreikštas verbaliai – raštu arba žodžiu) – yra labiau išimtis nei taisyklė. Kodeksas skelbia, kad paprotys paprastai tampa teisiniu *bendrojo* pritarimo keliu, t. y. automatiškai, įvykdžius 24–26 kanonuose įstatymo leidėjo išvardintas sąlygas, pačiam įstatymų leidėjui neretai net nežinant, kad toks paprotys atsirado. Todėl darytina išvada, kad tiek Romos popiežiaus akyse, tiek kanonų teisės sistemoje teisiniai papročiai *neprivalo* pasižymėti *formaliuoju apibrėžtumu*.

Visa tai akivaizdžiai siejasi su bendrosios teisės tradicija, kurioje iki šiol rašytinė teisė, kai kalbama apie įstatymų leidybą, nelaikoma absoliučia būtinybe. Net jei

[16] Viena iš Bažnyčių *sui iuris* – Ukrainos graikų apeigų Katalikų Bažnyčia, kuriai priklauso 5,5 milijono tikinčiųjų.

[17] Atkreiptinas dėmesys, kad bažnytiniai papročiai sankcionuojami tik įstatymų leidžiamosios, o ne vykdomosios valdžios institucijų. Kaip buvo minėta, kalbant apie teisę kodekse minimos dvi papročių rūšys: *esantys už įstatymo ribų ir prieštaraujantys galiojančiai kanoninei teisei* (26 kan.). Jei papročiai, esantys už įstatymo ribų, dar galėtų būti tvirtinami vykdomosios valdžios, tai prieštaraujančių įstatymams papročių tvirtinimą būtų logiška rezervuoti tik kompetentingam įstatymų leidėjui, kurio teisei paprotys prieštarauja. Čia galima įžvelgti panašumą į *privilegijos* suteikimą, kuris Kodekse taip pat rezervuotas įstatymų leidėjui ar jo įgaliotam asmeniui (76 kan.). Dauguma privilegijų prieštarauja įstatymams, todėl kodeksas rezervuoja privilegijos suteikimą kompetentingam įstatymų leidėjui arba jo deleguotiems asmenims. Kompetentingas įstatymų leidėjas dėl visuotinei teisei prieštaraujančio papročio ar privilegijos yra Romos popiežius arba Vyskupų kolegija kartu su popiežiumi. Vyskupijos teisės atveju – jos diecezinis vyskupas arba aukštesnis įstatymų leidėjas.

taisyklė niekada nebuvo artikuliuota žodiniu pavidalu, ji turi teisę į egzistavimą[18]. Tą patį galima matyti ir Šventojo Sosto praktikoje.

Kalbant apie teisės teorijos reikalavimą, kad papročio pasaulietinėje bendruomenėje būtų laikomasi *ilgą ir nepertraukiamą laikotarpį*, prieš šiam tampant teisiniu, šio tyrimo metu atlikta analizė rodo, kad kanonų teisėje šis reikalavimas taikomas su išlygomis.

26 kan. nustato, kad *specialusis* įstatymų leidėjo pritarimas faktiniam bažnytiniam papročiui iš karto suteikia teisinę galią. Jei nepritariama *specialiuoju* būdu, tikinčiųjų bendruomenė papročio turi laikytis trisdešimt nepertraukiamų ir pilnų metų (*continuos et completos*), kad elgesio taisyklė įgytų teisinį statusą.

Pasak 201 kan. § 1, nepertraukiamas, arba nenutrūkstamas, laikas suprantamas kaip toks laikas, kuriame negali būti jokios pertraukos, o anot 202 kan. § 2, jei laikas nenutrūkstamas, mėnuo ir metai skaičiuojami kaip kalendoriuje.

Šie kanonai rodo, kad, viena vertus, kanonų teisė dažniausiai faktinį paprotį pripažįsta teisiniu tik tuomet, kai jo laikomasi kelis dešimtmečius; kita vertus, atsižvelgiant į specialiojo pritarimo galimybę, papročio laikymosi laikotarpis, jo pakartotinumas nelaikomas esminiu dalyku – įstatymų leidėjui panorėjus, paprotys gali virsti teisiniu bet kuriuo metu. Vadinasi, kanonų teisėje esminiu dalyku laikoma įstatymų leidėjo valia vieną ar kitą paprotį laikyti teisiniu, o ne papročio laikymosi laikotarpis.

Čia susiduriama su skirtingų tradicijų samplaika: viena vertus, matoma tiek bendrosios, tiek civilinės teisės tradicijose iškelta sąlyga, kad paprotys, siekiant visuotinio jo pripažinimo, nenutrūkstamai funkcionuotų ilgą laiką, kita vertus, akivaizdu, kad kaip ir tarptautinėje teisėje, kanonų teisėje pakartotinumas ir laiko trukmė nelaikomi absoliučiais kriterijais – lemiamas veiksnys yra įstatymų leidėjų valia laikyti vieną ar kitą paprotį teisiniu[19].

Kitas svarbus aspektas yra susijęs su papročio ir įstatymo santykiu: kontinentinės teisės tradicijoje laikomasi principo, kad paprotys negali prieštarauti įstatymui, todėl *ius contra legem* paprastai netoleruojamas[20]. Tyrimas rodo, kad kanonų teisės tradicijoje kodeksas leidžia bažnytiniams papročiams konkuruoti su nustatyta kanonine tvarka (26 kan.): skelbiama, kad papročiai, prieštaraujantys galiojančiai kanonų teisei arba esantys už kanoninio įstatymo ribų, įgyja įstatymo galią, jei tikinčiųjų bendruomenė jų laikėsi pilnus ir nepertraukiamus 30 metų arba gavo specialųjį įstatymų leidėjo patvirtinimą.

Toks modelis skiriasi nuo šiandieninės kontinentinės teisės tradicijos, bet siejasi su Romos respublikos laikų praktika, kai paprotys galėjo panaikinti valstybės nustatytą priešingą taisyklę. Be to, tokio tipo papročio ir įstatymo konkurencijos principas

[18] Friedrich A. von Hayek, *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė*, I tomas, vertė Algirdas Degutis (Vilnius: Eugrimas, 1998), 178.

[19] Remigijus Šimašius ir Giedrė Lastauskienė, „Teisinio papročio reikšmė teisiniam reguliavimui“, *Jurisprudencija* 24 (16) (2002), 208.

[20] Lastauskienė *et al.*, *Teisės teorija*, 97.

aptinkamas ne tik istorinėse teisės sistemose, bet ir kai kuriose mūsų laikų demokratinėse respublikose, tokiose kaip Vokietija ir Prancūzija, kur papročiams paliekama galimybė paneigti arba papildyti rašytinę teisę[21]. Be abejo, kanonų teisė leidžia atšaukti visus teisinius papročius, tai daroma arba įstatymu, arba bendruomenei suformavus naują, priešingą buvusiam, teisinį paprotį.

Remiantis atlikta kanonų teisės nuostatų (KTK 23–26, 201–202, 331–333), doktrinos ir lyginamosios teisės analize, galima formuluoti keletą konceptualių teiginių apie bažnytinio teisinio papročio teisinį statusą.

Bažnytinis teisinis paprotys, pripažintas *bendruoju* (teisiniu) būdu, pasižymi visais, išskyrus formalųjį apibrėžtumą, požymiais, būdingais pasaulietiniams formaliesiems teisės šaltiniams: visuotiniu reikšmingumu, visuotiniu privalomumu, normatyvumu ir įstatymo leidėjo suteikta sankcija. Formalusis apibrėžtumas nelaikomas absoliučia būtinybe, bet tokia galimybė – normos surašymas ir jos rašytinis paskelbimas – išlieka. Įstatymų leidėjui paliekama teisė tai padaryti specialiuoju pritarimu.

Iš teisės teorijos perspektyvos žvelgiant į papročio sankcionavimą matyti, kad bažnytinio sankcionavimo formos sutampa su tomis, kurios žinomos pasaulietinės teisės specialistui. Tyrimas rodo, kad įstatymų leidėjas, kaip viešosios valdžios institucija, bažnytinėje visuomenėje susiformavusią socialinę normą gali pripažinti teisine norma, o jos išorinę formą (paprotį) versti teisiniu papročiu *įvairiais* būdais: 1) teisės akte iš anksto nustačius sąlygas, kurias įvykdžius tam tikra tikinčiųjų bendruomenės suformuota socialinė norma automatiškai gaus įstatymų leidėjo pritarimą ir taps teisine norma (bendrasis pritarimas); 2) paprotinę normą surašant ir paskelbiant rašytiniu būdu (aiškus specialusis pritarimas); 3) paprotinei normai pritariant žodžiu (aiškus specialusis pritarimas); 4) paprotinei normai pritariant kokiu nors gestu ar veiksmu, pvz., nutylėjimu, įstatymo leidėjui gyvai susidūrus su papročiu (tylus specialusis pritarimas). Trys iš šių pripažinimo būdų atitinka teisės teorijoje priimtas paprotinių normų sankcionavimo formas: rašytinę, žodinę ir konkliudentinę.

Atkreiptinas dėmesys, kad bažnytinio papročio patvirtinimas kanonų teisėje nepadaro jo įstatymu, jam tik suteikiama įstatymo galia. Taigi kalbama ne apie originalios teisės normos sukūrimą, bet apie patį tikriausią sankcionavimą kaip vieną iš seniausių teisėkūros procedūrų tipų.

Analizė taip pat rodo, kad bažnytinis teisinis paprotys, pripažintas *bendruoju* (teisiniu) būdu, turi požymių, būdingų kontinentinės ir bendrosios teisės doktrinoms (šie požymiai – pačios bendruomenės taikus susitarimas dėl jo laikymosi, tęsimasis laike ir erdvėje, nepertraukiamas veikimas, pakartotinumas, tam tikros ypatybės, protingumas, privalomumas, normatyvumas). Taigi toks bažnytinis teisinis paprotys, žvelgiant iš pasaulietinės teisės perspektyvos, gali būti vadinamas formaliuoju teisės šaltiniu.

[21] Mary Ann Glendon, Michael Wallace Gordon ir Christopher Osakwe, *Vakarų teisės tradicijos* (Vilnius: Pradai, 1993), 120–121.

Formalaus turinio apibrėžtumo nebuvimas neturėtų būti laikomas kliūtimi. Tokia galimybė paliekama, bet neprivaloma, kaip ir bendrosios teisės tradicijoje.

Kalbant apie *specialųjį* patvirtinimą, matyti, jog faktinis paprotys, pretenduojantis į teisinį pripažinimą, gali apeiti kanoninį reikalavimą, kad jo būtų laikomasi pilnus ir nepertraukiamus trisdešimt metų. Kaip minėta, paprotys gali būti patvirtintas tiek pirmaisiais, tiek ir paskutiniaisiais (trisdešimtaisiais) metais. Tačiau tai nereiškia, kad tikinčiųjų bendruomenė, siekianti savo elgesio modelį įtvirtinti kaip teisinį paprotį, iki specialiojo patvirtinimo neturi pareigos laikytis 24–26 kanonuose išvardintų reikalavimų. Kitaip tariant, kad ir kiek metų būtų laikomasi papročio iki jo specialiojo pripažinimo, jis privalo pasižymėti visais požymiais, būdingais formaliesiems teisės šaltiniams. Jam nedaromos jokios išimtys, išskyrus ankstesnio teisinio statuso suteikimą. Todėl galima manyti, kad bažnytiniai papročiai, pripažinti specialiuoju būdu, taip pat gali būti vadinami formaliaisiais teisės šaltiniais.

Tai, kad tyrimo metu neaptikta jokių per paskutinį šimtmetį Romos popiežiaus surašytų ir rašytiniu būdu paskelbtų teisinių papročių, liudija, kad pirmenybė teikiama bendrajam (teisiniam) pritarimo būdui: pageidaujama, kad papročiai taptų teisiniais automatiškai įvykdę įstatyme išdėstytas sąlygas.

Pontifikalinių kelionių metu susidūręs su papročiais, prieštaraujančiais visuotiniam įstatymui, pontifikas, kaip aukščiausiasis pasaulinės bažnytinės visuomenės įstatymų leidėjas, papročius tvirtina specialiuoju pritarimu: konkliudentine arba žodine sankcionavimo forma. Paprotinės normos surašymas ir jos rašytinis paskelbimas, kaip rodo tyrimas, lieka paskutinėje vietoje. Tai paaiškinama tuo, kad Romos popiežius, kaip ir visa kanoninė sistema, laikosi nuostatos, kad teisinis paprotys yra nerašytinės teisės forma ir, esant galimybėms, toks turi išlikti.

Kanonų teisė pabrėžia, kad paprotinė elgesio taisyklė visų pirma yra bendruomenės, o ne įstatymo leidėjo aktas. Šis bažnytinio papročio požymis yra Vatikano II Susirinkimo mokymo atspindys, nes į Kanonų teisės kodeksą 1983 metais buvo perkelti pagrindiniai teologiniai Vatikano II Susirinkimo akcentai. Vienas jų – tiek įšventintų (Bažnyčios hierarchų), tiek neįšventintų bažnytinės visuomenės narių atsakomybė vykdyti trejopą Bažnyčios funkciją, taip pat ir valdymo funkciją (lot. *munus regendi*), kuri yra ir teisės, ir papročio sritis[22]. Taigi tikinčiųjų bendruomenių formuojamos elgesio taisyklės, kurios jų pačių traktuojamos kaip normos (nors ir neteisinės, bet įpareigojančios, privalomos), yra ne kas kita kaip jų prisiimtos pareigos ir jiems suteiktos teisės *valdyti* Bažnyčią išraiška. Tai – jų valdymo galios aktai, kuriuos įstatymų leidėjai privalo gerbti. Ši pagarba išreiškiama papročių pripažinimu ir patvirtinimu, o ne pavertimu įstatymais. Paprotinės normos paskelbimas įstatymu suteiktų įstatymų leidėjui teisę ją vadinti „sava“, kai iš tiesų ji tokia nėra. Įstatymo forma „nusavintų“ normos autorystę. Būtent dėl šios priežasties, suponuotina, teisinis paprotys Kanonų teisės kodekse pateikiamas ne kaip įstatymas, o kaip turintis „įstatymo galią“. Paprotinių

[22] Huels, *Liturgy and Law*, 131.

normų surašymas, kaip rodo Šventojo Sosto ir pavienių vyskupijų praktika, darytinas tik retais išimtiniais atvejais, esant poreikiui padėti bendruomenėms geriau jas pažinti ir įsisavinti. Nesant tokiam poreikiui, žodinės arba konkliudentinės sankcionavimo formos turėtų pakakti.

Be abejo, yra mokslininkų, kurie teigia, kad konkliudentinės ir žodinės sankcionavimo formos nepakanka, tačiau universali teisės teorija, kurią remtųsi visa teisininkų bendruomenė, neegzistuoja, o tarp teisės mokslininkų esama ir tokių, kurie mano, kad žodinė ir konkliudentinė sankcionavimo formos tebėra teisėtos. Su pastaraisiais galima sutikti ir teigti, kad šiomis sankcionavimo formomis patvirtinti Šventojo Sosto papročiai *yra* teisiniai papročiai, juo labiau kad iki specialiojo papročio patvirtinimo, kaip buvo minėta, tikinčiųjų bendruomenė privalo vykdyti įstatyme nustatytas sąlygas. Kad elgesio modelis (paprotys), prieštaraujantis galiojančiai kanoninei teisei ar esantis už įstatymo ribų, virstų teisiniu, jis turi kilti iš pačios bendruomenės, o bendruomenė turi gebėti priimti įstatymą ir atlikti tam tikrus veiksmus, atspindinčius vidinį jos narių įsitikinimą, kad jų elgesys reikalingas, privalomas, visuotinai ir teisiškai reikšmingas, o pats veiksmų kartojimasis negali prieštarauti protingumo principui. Visa tai sudaro materialiuosius papročio elementus. Įstatymų leidėjas tik prideda formalųjį elementą – papročio sankcionavimą, kad šis virstų teisiniu. Esant materialiesiems papročio elementams, nėra jokios priežasties abejoti, kad paprotys, gavęs Romos popiežiaus patvirtinimą (formalųjį elementą), yra teisinis. Bažnytiniam papročiui keliami reikalavimai atitinka visus kiekybinius ir kokybinius kriterijus, su kuriais įprastai susijęs papročio pripažinimas teisės išraiškos forma pasaulietinėje visuomenėje[23]. Todėl galima teigti, kad tarp Romos popiežiaus aktų *yra* teisinių papročių, patvirtintų specialiuoju būdu pontifikalinių kelionių metu, priskirtinų formaliųjų teisės šaltinių grupei.

Teisiniai precedentai

Išnagrinėjus teisinį papročių statusą kanonų teisėje bei Romos popiežiaus vaidmenį juos sankcionuojant, galima pereiti prie kitos tyrimo dalies, susijusios su Šventojo Sosto institucijų priimamais teisminiais ir administraciniais sprendimais. Siekiant įvertinti jų precedentinę vertę kanonų teisėje ir palyginti ją su pasaulietinėje teisės teorijoje įtvirtinta precedento samprata, pirmiausia bus apžvelgiama Bažnyčios tribunolų sistema, jų sprendimų norminė galia bei Kodekso nuostatos dėl teisės spragų pildymo.

Kodekso 7 knygos I dalies 2 skyriuje, pavadintame „Įvairūs tribunolų laipsniai ir rūšys“, nustatoma Lotynų Bažnyčios bažnytinių teismų (tribunolų), teisėjų, teisminės bylos nagrinėjimo bei apeliacinių skundų sistema.

[23] Francesco Parisi, „Spontaneous Emergence of Law: Customary Law,“ iš *Encyclopedia of Law and Economics*, chapter 9500 (1999), 604–606, https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/9500-spontaneous-emergence-of-law.pdf?utm_source=chatgpt.com.

Teisminę galią, kaip ir įstatymų leidžiamąją bei vykdomąją galią, Kodeksas rezervuoja asmeniui, užimančiam vyskupo pareigybę. Šis, galėdamas teisminę galią vykdyti tiesiogiai arba per kitus Bažnyčios narius, įpareigojamas savo vyskupijoje įsteigti pirmosios instancijos teismą, paskirti jo vikarą bei teisėjus (1419–1421 kan.); 1438–1441 kan. taip pat reikalauja, kad būtų įsteigtas antrosios instancijos teismas, galintis nagrinėti apeliacinius skundus dėl pirmosios instancijos teismo sprendimo.

Kalbant apie Šventojo Sosto teismus, 1442 kan. Romos popiežius yra vadinamas aukščiausiuoju teisėju „visam katalikų pasauliui". Kaip ir diecezinis vyskupas, pontifikas gali vykdyti teisingumą asmeniškai arba per Apaštalų Sosto tribunolus. 1444 kan. skelbia, kad vienas iš tokių tribunolų – Romos Rota, nagrinėjanti skundus, susijusius su antrosios instancijos teismo sprendimais. Apeliaciją dėl pačios Romos Rotos sprendimų nagrinėja Apaštališkoji Signatūra, aukščiausiasis Bažnyčios teismas (1445 kan.).

Aptarus tribunolų sistemą ir instancijų hierarchiją, lieka esminis klausimas dėl jų sprendimų norminės galios. Šį aspektą aiškiai reglamentuoja kodekso 16 kan. § 3: įstatymo aiškinimas, pateikiamas „kaip teismo sprendimas ar administracinis aktas atskiru klausimu, neturi įstatymo galios ir saisto tik tuos asmenis, taip pat sprendžia tik tuos klausimus, dėl kurių buvo pateiktas". Tai reiškia, kad konkrečiose bylose priimami teismų sprendimai neformuluoja originalių teisės normų, kurios būtų visuotinai saistančios ir privalomos kitų instancijų teismams, sprendžiant analogiškas bylas.

Panašiai vertintini ir vykdomąją galią įgyvendinančių organų leidžiamieji administraciniai aktai *atskiru klausimu*. Šie aktai, įprastai turintys atskiro administracinio dekreto formą (48–58 kan.), taip pat neturi įstatymo galios – juose formuluojamos teisės normos galioja tik konkretiems asmenims ir neįpareigoja kitų administracinių organų priimti identiškus sprendimus vėlesnėse analogiškose situacijose (16 kan. § 3).

Taigi galima daryti išvadą, kad bažnytinių teismų ir vykdomųjų organų sprendimai, tarp jų ir Šventojo Sosto vykdomąją ir teisminę galią įgyvendinančių institucijų sprendimai, kaip teisės aktai, turintys atskiro administracinio dekreto, teisminio dekreto ir nuosprendžio formas, dėl savo neprivalomojo pobūdžio pasaulietinės teisės požiūriu negali būti laikomi teisės šaltiniais formaliąja prasme.

Kita vertus, 19 kan. skelbia, kad, nustačius *teisės spragą*, bet kokia situacija, jei nėra baudžiamojo pobūdžio, turi būti sureguliuota atsižvelgiant į Romos Kurijos jurisprudenciją ir praktiką (lot. *praxis*).

Anot profesoriaus J. M. Huelso, kanonų teisėje jurisprudencija suvokiama kaip teisės mokslas, besiformuojantis iš konkrečių teisminių bylų. 19 kan. šis terminas pirmiausia apima Romos Rotos ir Apaštališkosios Signatūros sprendimų korpusą, o praktika (*praxis*) siejama su Romos Kurijos dikasterijų administraciniais sprendimais atskirose bylose. Tiek jurisprudencija, tiek *praxis* 19 kan. traktuojamos kaip pagalbinės priemonės, antriniai šaltiniai, kuriais viso pasaulio teisėjai ir administratoriai gali naudotis priimdami teisminius ir administracinius sprendimus esant teisiškai

nesureguliuotoms situacijoms, kai nėra aiškios universalios ir konkrečios taisyklės ar papročio[24].

Taigi darytina išvada, kad normaliomis sąlygomis, t. y. kai egzistuoja aiškios galiojančios normos ar papročiai ir nenustatoma teisės spraga (16 kan. § 3), Šventojo Sosto teismų ir administracinių institucijų sprendimai teisinio precedento nesukuria. Šios institucijos yra teisės taikymo ir aiškinimo, o ne teisėkūros subjektai. Tačiau esant teisės spragai tokie sprendimai gali būti traktuojami ir naudojami kaip turintys precedentinę vertę.

19 kanone teigiama, kad aukščiausiasis įstatymų leidėjas (Romos popiežius) Romos teisingumo ir administracines institucijas išskiria kaip turinčias ypatingą vaidmenį teisės taikymo ir aiškinimo procese[25] bei įsakmiai liepia į jų sprendimus atsižvelgti esant teisės spragai, todėl galima teigti, kad šių institucijų priimami sprendimai tokiomis aplinkybėmis laikytini subsidiariais (pagalbiniais) autoritetingais šaltiniais, turinčiais normatyvų orientuojantį svorį – tiek žvelgiant iš kanoninės, tiek iš pasaulietinės teisės teorijos pozicijų, ir jie neįgyja įstatymo galios, kaip tai suprantama pagal 16 kan. § 3.

Viešosios norminės sutartys

Išnagrinėjus papročių statusą ir Šventojo Sosto sprendimų precedentinę reikšmę teisės spragų atvejais, reikia skirti dėmesio viešosioms norminėms sutartims.

Teisės teorijoje viešoji norminė sutartis, kuria bent du teisės subjektai įtvirtina bei nustato jų tarpusavio santykius reguliuojančias bendrąsias elgesio taisykles, teisės normas, laikoma antruoju formaliuoju teisės šaltiniu[26].

Būdamas tarptautiniu teisės subjektu, Šventasis Sostas neabejotinai sudarinėja tokio pobūdžio sutartis. Tai patvirtina ir popiežiaus Pranciškaus 2022 m. išleista apaštalinė konstitucija *Praedicate Evangelium*, kurioje skelbiama[27], kad Šventojo Sosto Valstybės sekretoriato Santykiams su valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis skyrius, siekdamas Bažnyčios ir pilietinės visuomenės gerovės, yra atsakingas už diplomatinių bei politinių santykių su valstybėmis ir kitais tarptautinės teisės subjektais puoselėjimą. Minėtam tikslui įgyvendinti pasitelkiami konkordatai ir kiti tarptautiniai

[24] Huels, „Customs [23–28]“, 79.

[25] Apaštalinėje konstitucijoje *Pastor Bonus* Jonas Paulius II pabrėžė, kad Romos Rota turi puoselėti jurisprudencijos vienybę ir savo pačios sprendimais pagelbėti žemesnės instancijos teismams. John Paul II, P*astor Bonus: Apostolic Constitution on the Roman Curia* (Libreria Editrice Vaticana, 1988), Nr. 126, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus-index.html.

[26] Lastauskienė *et al.*, *Teisės teorija*, 98.

[27] Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium: On the Roman Curia and Its Service to the Church in the World* (Vatican City, 2022), art. 45 ir 49, § 1.

susitarimai, kurių galiojimas nepanaikinamas net ir tuo atveju, jei jie prieštarauja Kanonų teisės kodekso nuostatoms (3 kan.).

Vis dėlto Šventasis Sostas taip pat yra ir centrinė Romos Katalikų Bažnyčios institucija, kurią be Valstybės sekretoriato sudaro įvairios dikasterijos, įstaigos, teisingumo ir finansų institucijos, turinčios bendradarbiauti tarpusavyje ir padėti visai Romos Katalikų Bažnyčiai.

Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas: ar Šventojo Sosto vidaus teisė ir institucinė sąranga palieka erdvės sudaryti susitarimams, kuriais būtų nustatomos bendrojo pobūdžio elgesio taisyklės tarp pačių Šventojo Sosto institucijų ir su kitomis katalikiškomis institucijomis? Kaip leidžia manyti tyrimo duomenys, galimybių sudaryti tokias sutartis kanonų teisė nenumato. Šiai prielaidai pagrįsti pateikiama keletas argumentų.

Pirma, išanalizavus Romos Kurijos veiklą ir jos *tarpinstitucinius* dokumentus, tyrimo metu neaptikta teisės aktų, kuriuos būtų galima vadinti viešosiomis norminėmis sutartimis. Antra, pradedant Tridento Susirinkimu, įvykusiu XVI amžiuje, iki šių dienų popiežiai pabrėžia *instrumentinę* Romos Kurijos vertę[28]. Pontifikaliniuose tekstuose, susijusiuose su Romos Kurijos reformomis ir jos pritaikymu naujiems poreikiams, nuolat kartojasi *pagalbos* (lot. *auxilium*) sąvoka. Paulius VI apibūdino Kuriją kaip instrumentą, kuriuo pontifikas naudojasi įgyvendindamas jam paskirtą dievišką misiją[29]. Dabartinis Kanonų teisės kodeksas vieninteliame kanone, apibrėžiančiame Romos Kurijos funkciją, skelbia: per Kuriją popiežius tvarko visuotinės Bažnyčios reikalus; jo vardu ir jo valdžia ji atlieka savo pareigą, tarnaudama Bažnyčioms ir jų gerovei (360 kan.).

Panašiai skelbiama ir 2022 m. popiežiaus Pranciškaus išleistoje apaštalinėje konstitucijoje *Praedicate Evangelium*: kiekviena Kurijos institucija vykdo jai paskirtą misiją popiežiaus vardu bei jo suteikta galia, įgyvendindama jo, kaip *Bažnyčios primo*, funkcijas[30]. Tai leidžia daryti išvadą, kad šios institucijos neturi juridinio asmens statuso ir neveikia savarankiškai. Jos veikia tik Šventojo Sosto – vienintelio juridinio asmens – vardu, tarnaudamos popiežiui ir Bažnyčios gerovei[31].

Trečia, ta pati apaštalinė konstitucija taip pat pabrėžia, kad nieko rimto ir nepaprasto negali būti sudaroma Romos Kurijos institucijų lygmenyje prieš tai neinformavus popiežiaus[32]. Visi sprendimai ir nutarimai, susiję su svarbiais klausimais, turi būti pateikti pontifiko patvirtinimui[33]. Be to, jokia Romos Kurijos institucija negali

[28] Augustine Ekpo, *The Roman Curia: History, Theology, and Organization* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2024), 41.

[29] Patrick Valdrini, *Leçons de droit canonique: communautés, personnes, gouvernement* (Paris: Éditions Salvator, 2017), 214.

[30] Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium* (Vatican City, 2022), II. 5.

[31] Ibid., I. 8; art. 1.

[32] Ibid., art 31, §1.

[33] Ibid., art 31, §2.

nukrypti nuo galiojančio visuotinio įstatymo normų, išskyrus atskirus ir ypatingus atvejus, ir tik gavus Romos popiežiaus pritarimą *in forma specifica*[34].

Pontifiko pritarimui taip pat turi būti pateikti Šventojo Sosto institucijų leidžiami bendrieji vykdomieji sprendimai bei instrukcijos, nurodytos 31–34 kan., taip pat atskiri administraciniai aktai, numatomi 35 kanone[35]. Išimtys taikomos tik Šventojo Sosto teisingumo institucijų – Romos Rotos bei Apaštalinės Signatūros – nuosprendžiams bei toms Romos Kurijos institucijoms, kurioms buvo suteikti specialūs popiežiški įgaliojimai[36].

Atsižvelgiant į minėtus argumentus, tampa suprantama, kodėl nei Kanonų teisės kodeksas, nei du svarbiausi teisiniai dokumentai, nustatantys Romos Kurijos institucijų kompetencijas, struktūrą, personalą ir bendrąsias procedūrines taisykles (apaštalinė konstitucija *Praedicate Evangelium* ir *Regolamento Generale de la Curia Romana*), neužsimena apie šių institucijų teisę sudaryti įpareigojančius susitarimus, kuriuose būtų nustatomos bendro pobūdžio taisyklės, reguliuojančios jų tarpusavio santykius ar santykius su kitomis katalikiškomis organizacijomis, veikiančiomis už Vatikano ribų. Dėl realios autonomijos nebuvimo, visiško pavaldumo Romos popiežiui, veikimo jo vardu ir pagal jo įgaliojimus, Romos Kurijos institucijos negali inicijuoti ir savo vardu sudarinėti tokio pobūdžio sutarčių. Tai prieštarautų Kurijos vikarinei ir instrumentinei prigimčiai[37].

Kalbant apie Šventojo Sosto institucijų teises ir pareigas, jų tarpusavio bendradarbiavimo formas, tyrimas rodo, kad šie aspektai detaliai reglamentuojami paties popiežiaus išleistais teisiniai dokumentais[38]. Todėl darytina prielaida, kad bet koks Romos Kurijos institucijų susitarimas, susijęs su naujų bendrų joms privalomų elgesio taisyklių sukūrimu, pasirodytų popiežiaus, o ne pačių institucijų išleistų aktų forma. Pasaulietinėje teisės sistemoje teisės subjektų sudarytos sutarties pavertimas teisės normomis, ją ratifikuojant ar kitaip patvirtinant valdžios institucijoms, nepanaikina sutarties autorystės (ji lieka teisės subjektų susitarimu), tačiau Romos Kurijos institucijų autorystė pereitų popiežiui – tai būtų jo aktas, kuris, be jau egzistuojančių bendro pobūdžio elgesio taisyklių, teisės subjektams suteiktų naujų teisių ir pareigų. Pasaulietinėse viešosiose norminėse sutartyse viena šalis *įsipareigoja* kitai šaliai padaryti tam tikrus veiksmus, o kita įgyja reikalavimo teisę, tačiau Romos Kurijos institucijos būtų *įpareigotos* elgtis tam tikru būdu. Tai esminis bažnytinės ir pasaulietinės teisės skirtumas.

Tiesa, *Praedicate Evangelium* pabrėžiama, kad Romos Kurijos institucijos, atlikdamos joms pavestą popiežiškąją tarnystę, privalo *bendradarbiauti* tarpusavyje[39]. Šis

[34] Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, art. 30 ir 132 kan.
[35] Valdrini, *Leçons de droit canonique*, 215–216.
[36] Ibid., art. 31, §2.
[37] Ibid., II. 5.
[38] Kalbama apie *Praedicate Evangelium*, *Regolamento Generale de la Curia Romana* bei kiekvienos Kurijos institucijos darbą reglamentuojančias specialiąsias normas *Ordo servandus*. Žr. Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, art. 43.
[39] Ibid., art. 9.

bendradarbiavimas įgyvendinamas organizuojant tiek tarpdikasterinius susitikimus, tiek dikasterijų vadovų susitikimus[40]. Be to, klausimai, kurių sprendimas priklauso kelių dikasterijų kompetencijai, privalo būti nagrinėjami kartu[41]. Iškilus kompetencijų konfliktui, tarpinstituciniai nesutarimai sprendžiami Apaštališkosios Signatūros Aukščiausiajame tribunole, jei Romos popiežius nenusprendžia kitaip[42]. Bet tarpusavyje Romos Kurijos institucijos laikomos lygiateisėmis ir autonomiškomis[43].

Vis dėl to, kaip galima matyti iš šios analizės, nepaisant institucijų lygiateisiškumo, tarp jų egzistuojančių įvairių bendradarbiavimo formų, bendrų interesų ir sutarimo esminiais klausimais, t. y. požymių, būdingų viešosioms norminėms sutartims[44], Romos Kurijos institucijos savo veikloje nepasižymi nei *savanoriškumu*, nei *laisve*. Pasaulietinėje teisės teorijoje šie principai laikomi esmine ir būtina sąlyga, kuria turi pasižymėti visi teisiniai subjektai, norintys sudaryti viešąsias normines sutartis.

Kurijos galia ne tik kyla iš Romos popiežiaus, bet ir yra neatsiejamai priklausoma nuo jo. Dėl šios priklausomybės jos institucijos visada savo veiksmus tapatina su popiežiaus valia. Todėl kad ir kokie susitarimai būtų sudaromi Šventojo Sosto institucijų lygmeniu, atsižvelgiant į institucijų ribotą ir deleguotą autonomiškumą bei autorystės perėjimą popiežiui, jų laikyti viešosiomis norminėmis sutartimis – formaliuoju teisės šaltiniu – negalima.

Norminiai teisės aktai

Išanalizavus, kaip kanonų teisėje veikia teisiniai papročiai, precedentinė jurisprudencija ir ar yra galimybė sudaryti viešąsias normines sutartis Šventojo Sosto institucijų lygmeniu, šiame poskyryje bus pereinama prie Šventojo Sosto norminių teisės aktų. Svarbu išsiaiškinti: a) ar šie dokumentai kanonų teisėje laikytini įstatymu (lot. *lex*); b) ar jie atitinka penkis formaliųjų šaltinių kriterijus (privalomumą, bendrumą, normatyvumą, viešumą, hierarchiškumą); c) kokią vietą jie užima teisės šaltinių sistemoje (žr. 29–34 kan.).

Analizuojant Romos Katalikų Bažnyčios dokumentus pastebėta, kad kanonų teisės sistemoje nėra nė vieno bažnytinio akto – nei prieš, nei po Kanonų teisės kodekso paskelbimo 1983 m., – kuris būtų pavadintas *įstatymu*. Žemesnę nei aukščiausiąją įstatymų leidžiamąją galią turintys įstatymų leidėjai, pvz., dieceziniai vyskupai ir vyskupų konferencijos, įstatymus leidžia *bendrojo dekreto* forma, o Šventojo Sosto įstatymų leidžiamieji aktai įprastai vadinami apaštalinėmis konstitucijomis, *motu proprio*

40 Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, art. 10.
41 Ibid., art. 28, §1.
42 Ibid., art. 20.
43 Ibid., art. 12 ir 46.
44 Vaišvila, *Teisės teorija*, 312.

laiškais, dekretais ir kitais pavadinimais[45]. Visi šie aktai, nepaisant skirtingų pavadinimų, kanonų teisės sistemoje yra laikomi *įstatymo* (lot. *lex*) formomis, t. y. priklauso įstatymo kategorijai, o pats įstatymas (*lex*) yra viena iš teisės (*ius*) formų.

Norint nustatyti, kas kanonų teisėje laikoma įstatymu, būtina remtis 29 kan. – tai vienintelė kodekso vieta, kurioje dokumentų forma tiesiogiai siejama su įstatymo sąvoka. Atskiro įstatymo apibrėžimo Kanonų teisės kodeksas nepateikia. 29 kan. skelbia: „Bendrieji dekretai, kuriais kompetentingas įstatymų leidėjas išleidžia bendrąsias nuostatas įstatymus gebančiai priimti bendruomenei, tikrai yra įstatymai ir jie tvarkomi pagal kanonų dėl įstatymų nuostatas".

Šis kanonas atlieka dvejopą funkciją: viena vertus, jame kalbama apie vieną iš daugelio dokumentų formų, įkūnijančių įstatymų leidžiamosios galios aktus – *bendrąjį dekretą*; kita vertus, kanonas implicitiškai formuluoja *įstatymo* (*lex*) sampratą, taikytiną visiems teisės aktams, turintiems įstatymo (*lex*) galią. Iš 29 kan. išplaukia, kad įstatymais laikytini visi teisės aktai, a) kuriuose nustatomos *bendrosios nuostatos,* b) kurie buvo išleisti *kompetentingo įstatymų leidėjo* c) ir kurie skiriami *įstatymus gebančiai priimti bendruomenei*[46]. Įstatymus gebančia priimti bendruomene laikoma tokia bendruomenė, kuri turi juridinius saitus su Romos Katalikų Bažnyčia, o jos bažnytinis vyresnysis, kaip skelbia 29 kan., turi įstatymų leidžiamąją galią.

Tęsiant norminių aktų tyrimą, reikia apžvelgti vykdomosios valdžios aktus ir jų teisinę formą Kodekse. Kodeksas apibrėžia dvi tokių aktų rūšis, tai a) bendruomenėms skirti *bendrieji vykdomieji dekretai*, kurie, nepakeisdami įstatymų ir jų nuostatų, tiksliau apibrėžia įstatymų taikymo būdus arba skatina jų laikymąsi (31 kan. § 1); ir b) vykdomosios valdžios *instrukcijos*, kurios aiškina įstatymų nuostatas ir detalizuoja jų vykdymo tvarką, bet, priešingai nei bendrieji vykdomieji dekretai, leidžiamos ne bendruomenėms, o įstatymų vykdytojams (taikytojams) (34 kan. § 1). Šie aktai negali prieštarauti įstatymams – prieštaraujantys netenka teisinės galios (33 kan. § 1 ir 34 kan. § 2). Visa tai atskleidžia norminės sistemos sandarą, t. y. viešųjų bendrojo pobūdžio normų teisinės galios hierarchiją.

29–34 kan. aiškiai atriboja įstatymų leidžiamosios galios aktus (*lex*) nuo vykdomosios valdžios bendrųjų dekretų ir instrukcijų, nustatydami jų adresatus, funkcijas ir viršenybės taisyklę: aukščiausią vietą užima įstatymai, po jų eina bendrieji vykdomieji dekretai, paskutinėje vietoje – instrukcijos, turinčios žemiausią teisinę galią (33 kan. § 1; 34 kan. § 1–2).

Ši hierarchija taikoma visoms viešoms bendrojo pobūdžio juridinėms normoms. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad Šventojo Sosto (pontifiko ir jo specialų įgaliojimą – leisti įstatyminius aktus – turinčių Romos Kurijos institucijų) įstatymų leidžiamosios galios aktai turi aukščiausią teisinę galią (Vatikano Miesto Valstybės teisė šiame tyrime neanalizuojama), toliau seka Romos Kurijos vykdomosios valdžios bendrieji dekretai

[45] Plačiau žr. Rudinskas ir Machovenko, „Šventojo Sosto bažnytinių aktų...", 4.

[46] John M. Huels, „A Theory of Juridical Documents Based on Canons 29–34", *Studia Canonica* 32 (1998): 346–347.

(skirti plačiajai tikinčiųjų bendruomenei), galiausiai įstatymų vykdytojams adresuojamos Romos Kurijos instrukcijos.

Žvelgiant iš teisės teorijos perspektyvos, kanoninių norminių teisės aktų gradacija atskleidžia pirmąjį teisės teorijos išskiriamą norminių teisės aktų požymį – *hierarchiškumą*: kanoniniai įstatymų leidžiamosios galios aktai atitinka *įstatymus*, o bendrieji vykdomieji dekretai ir instrukcijos – *poįstatyminius* norminius aktus. Abiejose sistemose taikoma griežta subordinacija, leidžianti kalbėti apie aiškią įstatymų ir poįstatyminių aktų struktūros analogiją.

Nustačius hierarchinę sandarą, toliau aptartinas teisės aktų *privalomumas*, arba *saistomumas* – antrasis norminių teisės aktų požymis. Kanonų teisės kodeksas skelbia, kad grynai bažnytiniai įstatymai pradeda *saistyti* pakrikštytuosius Katalikų Bažnyčioje arba į ją priimtuosius nuo septynerių metų amžiaus (11 kan.). Visuotiniai įstatymai *įpareigoja visus*, kuriems tie įstatymai skirti, visame pasaulyje (12 kan. § 1), bet kiekvienas, besilankantis teritorijoje, kuriai netaikomas visuotinis įstatymas, atleidžiamas nuo jo laikymosi (12 kan. § 2). Partikuliariniai įstatymai, kurie išleidžiami tam tikrai teritorijai (pvz., konkrečios valstybės vyskupų konferencijos kontroliuojamam regionui arba vienai iš jos vyskupijų), *įpareigoja visus*, kuriems tie įstatymai buvo išleisti, bei tuos, kurie turi buveinę ar laikinąją buveinę toje teritorijoje, kai šie jose gyvena (12 kan. § 3). Bendrieji vykdomieji dekretai, kaip ir vykdomosios valdžios leidžiamos instrukcijos, tikslinantys įstatymų nuostatas ir jų taikymą, taip pat *saisto visus* tuos, kuriems jie buvo išleisti (33 kan. § 1; 34 kan. § 2).

Kaip matyti iš analizuojamų kanonų, tiek įstatymai, tiek bendrieji administraciniai (poįstatyminiai) aktai turi saistantį ar įpareigojantį, o ne patariamąjį pobūdį: tai privalomos elgesio taisyklės. Įstatymų imperatyvumas kyla iš įstatymų leidžiamosios valdžios autoriteto, todėl visi tikintieji, kurie yra pavaldūs bažnytinei įstatymų leidžiamajai valdžiai, privalo laikytis jos išleistų įstatymų. Bendrųjų administracinių aktų imperatyvumą lemia tikinčiųjų pavaldumas administracinei valdžiai, leidžiančiai dekretus, ir pati šių dekretų prigimtis, t. y. jų neatsiejamumas nuo įstatymų: visi, kurie turi laikytis įstatymų, taip pat privalo laikytis ir poįstatyminių aktų, konkretizuojančių įstatymus ir jų taikymą.

Pažymėtina, kad privalomas normų vykdymas Bažnyčioje realizuojamas visų pirma apeliuojant į tikinčiojo sąžinę, t. y. sąžinės forume, bei kanoninės drausmės priemonėmis, o ne materialiais fizinės prievartos mechanizmais, kaip tai daroma valstybėje. Teisinė *prievarta* čia įgauna *dvasinių ir teisinių baudžiamųjų sankcijų* pavidalą, pvz., nusižengus gresia ekskomunika, interdiktas, suspendavimas, pašalinimas iš pareigų, atgailos paskyrimas, papeikimai, įspėjimai (1311–1399 kan.).

Šis skirtumas yra tik funkcinis, o ne esminis, jis nepaneigia fakto, kad kanoniniai norminiai aktai yra imperatyvūs ir saisto savo adresatus. Todėl darytina išvada, kad bažnytiniai norminiai teisės aktai atitinka pasaulietiniams norminiams teisės aktams keliamą privalomumo (saistomumo) kriterijų.

Trečiasis formaliųjų norminių teisės aktų požymis – *bendrumas*. Tyrimas rodo, kad kanoniniai norminiai teisės aktai neturi konkretaus adresato. Tai reiškia, kad tai nėra teisės taikymo aktai, konkretiems asmenims nustatantys teises ir pareigas. Tiek įstatymuose, tiek bendruosiuose administraciniuose aktuose formuluojamos elgesio taisyklės skirtos ne individualiais požymiais pasižymintiems subjektams, o vadinamajai plačiajai bažnytinei bendruomenei arba rūšiniais požymiais apibūdintoms subjektų grupėms, tokioms kaip įstatymų vykdytojai. Elgesio taisyklės apima platų bažnytinių visuomeninių santykių ratą, tad orientuojasi į bendrą ir viešą bažnytinės visuomenės gėrį.

Be to, fiziniai ir juridiniai asmenys, kuriems įstatymų ir bendrųjų administracinių normų laikymasis yra privalomas, elgesio taisyklę taiko esant tipinėms, pasikartojančioms situacijoms, t. y. tam tikrose vietose tam tikromis aplinkybėmis – tai atskleidžia, be kita ko, ir šių normų abstraktų pobūdį: apibrėždamas jų taikymo sąlygas, įstatymų leidėjas vengia pernelyg didelio detalumo. Šios normos formuluojamos taip, kad galėtų būti taikomos pakartotinai ir įvairiose kontekstinėse situacijose[47]. Iš to logiškai seka išvada, kad šalia *bendrumo* požymio kanoninės normos pasižymi ir *abstraktumu* – dar vienu privalomu norminių teisės aktų požymiu pasaulietinėje teisėje.

Kitas svarbus norminių teisės aktų požymis – *normatyvumas*. Tyrimo pradžioje buvo teigta, kad kodeksas skelbia, jog bendrojo pobūdžio paliepimus kuria ne bet kas, o kompetentingos viešąją bažnytinę valdžią turinčios institucijos ir pareigūnai, t. y. valdingas galias turintys teisėkūros subjektai.

Šventojo Sosto atveju teisėkūros subjektai yra Romos popiežius ir įvairios Romos Kurijos dikasterijos. Jų valia, išreikšta priimant teisės aktus, yra galutinė ir neginčijama: kodeksas tikinčiajam nenumato galimybės kreiptis į teismus vien dėl nepasitenkinimo bendrųjų teisinių nuostatų turiniu. Nei įstatymai, nei bendrosios administracinės normos nėra skundžiamos.

Čia verta paminėti esminį skirtumą tarp bažnytinės ir pasaulietinės tvarkos: skirtingai nei pasaulietinėje tvarkoje, kur *politinė tauta* traktuojama kaip valstybės pagrindas, nuo kurio priklauso teisėkūros subjektų atsiradimas[48], bažnytinėje visuomenėje *pagrindinių* teisėkūros subjektų (Romos popiežiaus bei vyskupų) atsiradimas nepriklauso nuo tikinčiųjų valios[49]. Kodekso 129 kan. skelbia, kad valdymo galia (arba jurisdikcija) Bažnyčioje egzistuoja *dieviškuoju* įsteigimu. Vyskupai gauna pareigą mokyti, šventinti ir valdyti *ne Dievo tautos įgaliojimu*, o pačia vyskupo *konsekracija* ir *kanoninės misijos prisiėmimu* (375, 381 kan.). Taigi tiek popiežius, tiek kiti vyskupai

[47] Nors kanonų teisės kodekse neužsimenama apie bendrųjų teisinių normų *stabilumą*, t. y. jų nuolatinį pobūdį, logiška manyti, kad viešoji bažnytinė valdžia siekia jas padaryti privalomas daugeliui metų. Valdžiai pavaldūs subjektai turi teisę taip manyti. Taigi galima daryti prielaidą, kad bendrosios teisinės nuostatos skirtos taikyti daug kartų, juo labiau, kad, kaip skelbia 9 kan., įstatymai taikomi ateičiai, t. y. skirti sureguliuoti santykiams, kurie susiformuos ateityje, nebent įstatymuose būtų konkrečiai minimi praeities dalykai.

[48] Baublys ir kt., *Teisės pagrindai*, 358.

[49] Tikinčiaisiais laikomi per krikštą į Kristų įtraukti asmenys, sudarantys Dievo tautą. Žr. 204 kan.

Bažnyčios valdyme veikia *in persona Christi*, o ne kaip Dievo tautos (bažnytinės visuomenės) delegatai.

Tiesa, bažnytinė visuomenė, kaip minėta, dalyvauja formuojant teisines normas kurdama socialinius papročius (23–28 kan.), kurie, sulaukę teisėto įstatymų leidėjo pritarimo, įgyja teisinę galią, bet ji nėra *tiesioginis* įstatymų leidėjas. Dalyvaudami valdymo misijoje, tikintieji pasauliečiai tik *bendradarbiauja* su įšventintaisiais – jų valdymas yra *netiesioginis* (129 kan. § 2).

Apibendrinant galima teigti, kad Dievo tauta neveikia kaip pirminis (arba tiesioginis) įstatymų leidėjas – bažnytinius norminius teisės aktus leidžia tik kompetentingi teisėkūros subjektai, o jų išleistos bendrosios normos, kartą deramai paskelbtos (8 kan.), įgauna privalomąją galią ir negali būti skundžiamos dėl savo turinio (žr. 31, 34, 331, 333, 381, 455 kan.). Šie aktai, žvelgiant iš pasaulietinės teisės perspektyvos, atitinka *normatyvumo* reikalavimą.

Kaip paskutinį norminių teisės aktų požymį teisės teorija nurodo *viešumo*, arba *išoriškumo*, kriterijų: jokia teisinė nuostata negali būti vykdoma, jei visuomenei ji nėra žinoma. Tyrimas rodo, kad šis reikalavimas keliamas ir kanoniniams teisės aktams: bendrosios normos Bažnyčioje yra rašytinės ir skelbiamos viešai.

Bažnytiniai įstatymai priimami laikantis būtinų teisinių formalumų: tekstas parengiamas raštu, nurodoma data, jis patvirtinamas įstatymų leidėjo ir pasirašomas[50]. Įstatymo paskelbimo datą, saistymo ir nesaistymo laiką, keitimą ir atšaukimą reglamentuoja kodeksas (8 kan.; 20–21 kan.; 31–34 kan.).

Tai rodo, kad kanonų teisės norminiai aktai ne tik pasižymi išoriškumu, bet ir kad bažnytinė teisėkūra atitinka bendrosios teisės teorijoje formuluojamą pasaulietinės *teisėkūros* apibrėžimą, pagal kurį ji pristatoma kaip procesas, kurio metu kuriami, keičiami arba pripažįstami netekusiais galios teisės norminiai aktai[51].

Apibendrinant šį poskyrį galima daryti dvi išvadas. Pirma, Šventojo Sosto aktai (pvz., popiežių apaštalinės konstitucijos, *motu proprio* laiškai, Romos Kurijos dekretai ir pan.), nurodantys bendrąsias nuostatas ir leidžiami kompetentingos, įstatymų leidžiamąją galią turinčios valdžios įstatymus gebančiai priimti bendruomenei, yra laikytini įstatymais (lot. *lex*) pagal Kanonų teisės kodekso 29 kan. Antra, šie aktai atitinka ir formaliųjų teisės šaltinių kriterijus: Šventojo Sosto leidžiamoms bendroms bažnytinėms elgesio taisyklėms būdingi tie patys požymiai, kuriais pasižymi ir pasaulietiniai norminiai teisės aktai. Jie egzistuoja hierarchinėje sistemoje (*lex* → bendrieji vykdomieji dekretai → instrukcijos; 29–34 kan.), yra privalomi (11–12, 33–34 kan.), bendri ir abstraktūs, normatyvūs (331, 333, 381, 455 kan.) ir vieši (rašytiniai, deramai paskelbti, 8 kan.). Visi šie aktai yra teisėkūros subjektų produktas.

[50] John M. Huels, „Ecclesiastical laws [cc.7–22]“, iš *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. John P. Beal, James A. Coriden, and Thomas J. Green (New York: Paulist Press, 2000), 57.

[51] Baublys ir kt., *Teisės pagrindai*, 356.

Teisės mokslo doktrina

Baigiant analizę nuo norminių aktų reikia pereiti prie teisės mokslo doktrinos. Šiame poskyryje įvertinamas doktrinos statusas kanonų teisėje, jos taikymo ribos pagal 19 kan. ir jos santykis su *autentišku* bažnytiniu aiškinimu bei teisėkūra. Bus siekiama nustatyti, kada doktrina gali būti laikoma formaliuoju šaltiniu, o kada ji lieka pagalbinė.

Teisės teorijoje apibendrinta mokslininkų nuomonė tam tikrais teisiniais klausimais, išreikšta specialioje teisinėje literatūroje, laikoma penktuoju formaliuoju teisės šaltiniu[52].

Kanonų teisės kodekso 19 kan. skelbia: „Jei kokiu konkrečiu klausimu nėra aiškios tiek visuotinės, tiek partikuliarinės nuostatos ar papročio, klausimas, jei nėra baudžiamojo pobūdžio, turi būti sprendžiamas atsižvelgiant į panašiems atvejams išleistus įstatymus, bendruosius teisės principus, išlaikant kanoninį teisingumą, Romos Kurijos jurisprudenciją ir praktiką, taip pat bendrą ir pastovią mokslininkų nuomonę“.

Nuomonė laikoma *bendra*, jei su ja sutinka (lot. *ex professo*) ne mažiau kaip šeši autoritetingi kanonų teisės ekspertai; jei pritaria mažiau nei šeši, vadinama *ginčytina* (lot. *controversa*); jei sutinka visi arba beveik visi, laikoma *labiausiai paplitusia* arba *bendriausia*. Jei išlieka ilgą laiką ir po to, kai tapo bendra, vadinama *pastovia*[53].

19 kan. rodo, kad nors ir kokios įtikinamos būtų apibendrintos mokslininkų nuomonės tam tikrais teisiniais klausimais, išreikštos kanoniniuose teisės aktų komentaruose, straipsniuose ar monografijose, pačios savaime jos neturi privalomosios galios. Tai reiškia, kad kanonų teisės sistemoje teisės doktrina *de iure* neturi formaliojo teisės šaltinio statuso.

Kita vertus, tos pačios apibendrintos (konsoliduotos) nuomonės (19 kan.), *gali virsti* teisės *normomis*: a) jei *atsiranda teisės spragų*, kurias šios nuomonės gali užpildyti; b) su sąlyga, kad jas pateikia aukštąjį teisinį išsilavinimą turintys ir teisės srityje dirbantys *mokslininkai*, c) kurie iš esmės *vieningai* ir ilgą laiką *nuosekliai* pasisako tam tikru klausimu; d) jei klausimas *nėra baudžiamojo pobūdžio* (laikomasi principo *nulla poena sine lege*).

Iš to seka, kad kanonų teisės doktrina vis dėlto gali būti teisės šaltiniu, kai tenka reguliuoti situaciją, kurioje nėra aiškios universalios ir konkrečios taisyklės ar papročio. Be to, remtis bendra ir pastovia mokslininkų nuomone tokiais atvejais 19 kanone ne rekomenduojama, o įsakmiai nurodoma („turi būti sprendžiama atsižvelgiant į <...> bendrą ir pastovią mokslininkų nuomonę“).

Žvelgiant iš pasaulietinės teisės perspektyvos, tai siejasi su teisės moksle vyraujančia tendencija priskirti teisės mokslo doktriną prie tų teisės šaltinių, kurie nėra tiesiogiai privalomi ir naudojami tada, kai nėra pirminių šaltinių arba kai šie yra neaiškūs

[52] Lastauskienė ir kt., *Teisės teorija*, 101.

[53] John A. Abbo ir Jerome D. Hannan, *The Sacred Canons: A Concise Presentation of the Current Disciplinary Norms of the Church*, vol. 1 (St. Louis: B. Herder Book Co., 1957), 43.

ir neišsamūs[54]. Todėl darytina išvada, kad panaši praktika kanonų teisės sistemoje, kai konsoliduota mokslininkų nuomonė naudojama kaip papildomo teisinio argumentavimo šaltinis esant teisės spragai, visiškai teisėta ir leidžia kanonų teisės doktriną priskirti prie teisės šaltinių. Atkreiptinas dėmesys, kad sprendžiant teisės spragas Kanonų teisės kodeksas neleidžia remtis pavieniais mokslininkais: 19 kan. kalbama apie konsoliduotą nuomonių visumą, ne apie atskiras autoritetingas nuomones, kurias skelbia atskiri teisės mokslo ir praktikos autoritetai. Taigi galima teigti, kad tai – tikrų tikriausia teisės doktrina.

Analizuojant šią temą, būtina aptarti ir Šventojo Sosto Įstatyminių tekstų dikasterijos veiklą, kurios pareiga – padėti Lotynų ir Rytų Katalikų Bažnyčioms suprasti kanonų teisę ir ją taikyti praktikoje. Tarnaudama Romos popiežiui, vyskupams, vyskupų konferencijoms, vienuolinių institutų vadovams, Romos Kurijos institucijoms, ši dikasterija bendradarbiauja su įvairių šalių ir kultūrų kanonų teisės specialistais[55].

Apaštalinėje konstitucijoje *Praedicate Evangelium*[56] teigiama, kad pagrindinė Įstatyminių tekstų dikasterijos funkcija – teikti autentiškus bažnytinių įstatymų aiškinimus. Autentišku aiškinimu, kurį teikia tik „įstatymų leidėjas ir tas, kuriam jis yra suteikęs autentiško aiškinimo galią“[57] (16 kan § 1), laikomas *autoritetingas* aiškinimas, kuriuo teisiškai išsprendžiama abejonė dėl teisės normos reikšmės, jos taikymo ir saistančios galios[58].

Romos Katalikų Bažnyčioje būdamas aukščiausiuoju įstatymų leidėju, popiežius *autoritetingai* aiškina tiek savo, tiek žemesnės valdžios leidžiamus įstatymus. Žemesnę nei aukščiausiąją valdžią Bažnyčioje turintys įstatymų leidėjai autentiškai aiškina tik savo ir savo pirmtakų partikuliarinius įstatymus[59].

Kai pontifikas ir kiti žemesnę nei aukščiausiąją valdžią turintys įstatymų leidėjai pateikia autentišką aiškinimą *kaip įstatymą*, jis įgyja įstatymo galią ir turi būti paskelbtas (16 kan § 2).

Tyrimas rodo, kad kol kas autentiškai popiežiaus vardu visuotinius įstatymus gali aiškinti tik minėtoji Įstatyminių tekstų dikasterija[60]. Jos teikiami autentiški aiškinimai popiežiaus tvirtinami *in forma specifica*[61], tai reiškia, kad jie turi būti laikomi paties pontifiko įstatymų leidžiamosios galios aktais, skirtais visai Bažnyčiai.

54 Lastauskienė *et al.*, *Teisės teorija*, 101–102.

55 Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, Nr. 175.

56 Ibid., Nr. 176.

57 Įstatymų leidėjas gali autentiškai aiškinti ne tik įstatymus, bet ir vykdomosios valdžios aktus. Nors praktikoje to nedaroma, tačiau manoma, kad tas, kuris gali aiškinti aukščiausią teisinę galią turinčius aktus, gali aiškinti ir mažesnės galios aktus, todėl autentiškas aiškinimas neapsiriboja vien įstatymais.

58 Huels, *Liturgy and Law*, 108.

59 Huels, *Ecclesiastical laws*, 71.

60 Anksčiau ši dikasterija vadinosi Popiežiškoji įstatyminių tekstų aiškinimo taryba. Ši galia jai buvo suteikta apaštaline konstitucija *Pastor Bonus* (Nr. 154). Popiežiaus Pranciškaus naujoji apaštalinė konstitucija *Praedicate Evangelium* (Nr. 175–182) pakeitė jos pavadinimą.

61 Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, Nr. 176.

Žvelgiant iš pasaulietinės teisės perspektyvos, šie autentiški Šventojo Sosto, kaip ir diecezinių vyskupų, žemesnio lygio įstatymų leidėjų, aiškinimai vargu ar gali būti laikomi teisės mokslo doktrinos dalimi. Tai – *saistantys* teisės aiškinimo aktai. Jei konsoliduotos mokslininkų nuomonės, nepaisant konsolidacijos, palieka galimybę toliau plėtoti teisėtyrą ir jos įžvalgas, atsižvelgiant į teisės nustatytus parametrus, tai autentiški aiškinimai, pateikiami įstatymo forma (19 kan.), išsprendžia teisinę abejonę ir užbaigia diskusiją. Kitaip tariant, tai teisiškai privalomi įstatymų leidėjo arba jo įgaliotų asmenų aktai, nubrėžiantys visos jurisprudencijos ir tos pačios kanoninės teisės doktrinos ribas. Todėl autentiški aiškinimai nelaikytini teisės mokslo doktrina: jie kvalifikuotini kaip pozityviosios teisės šaltiniai (lot. *lex*), turintys normatyvinį privalomumą ir metodologiškai atskirtini nuo doktrinos, kuri tik aiškina ir kritiškai vertina teisę.

Kita vertus, kaip rodo tyrimas, be autentiško įstatyminių normų aiškinimo Įstatyminių tekstų dikasterija vykdo ir kitą veiklą: a) skelbdama deklaracijas ir aiškinamąsias pastabas, ji teikia ir *nesaistančius* teisės normų prasmės paaiškinimus[62]; b) nustato problemines kanonų teisės vietas, nagrinėja įstatymų spragas ir ieško būdų joms užpildyti[63]; c) atlieka galiojančios teisės analizę, tikrina, ar reikia atnaujinti visuotinius teisės aktus, siūlo jų pakeitimo projektus, kad teisės aktai pasižymėtų darna ir veiksmingumu[64]; d) skatina kanonų teisės ir įstatyminių tekstų studijas Romos Kurijoje, organizuoja konferencijas bei tarpdikasterinius susitikimus; e) remia tarptautines bei nacionalines kanonistų asociacijas[65].

Visa tai neabejotinai prisideda prie kanonų teisės mokslo doktrinos vystymosi, todėl galima daryti išvadą, kad šios dikasterijos teikiamos kanoninės įžvalgos, kuriomis *plačiai* remiamasi kanonų teisės praktikoje Romos Katalikų Bažnyčioje – paliekant nuošaly autentiškus aiškinimus – gali būti laikomos kanonų teisės doktrinos dalimi. Taip pat pažymėtina, kad, nepaisant šio indėlio į doktriną, Įstatyminių tekstų dikasterijai pavesta ir oficiali kanoninės praktikos bei teisėkūros priežiūra – funkcija, kurios pasauliečiai teisės mokslininkai neatlieka.

Skirdama ypatingą dėmesį kanoninei praktikai, kad kanonų teisė būtų tinkamai suprantama ir taikoma, dikasterija privalo įspėti kompetentingas institucijas apie Bažnyčioje atsirandančias neteisėtas veiklas bei teikti rekomendacijas, kaip tokiais atvejais elgtis[66]. Taip formuojama norminė priežiūra, kuri funkcionaliai artima cenzūrai (plačiąja prasme). Be to, praktikoje galima matyti prevencinės priežiūros, kontrolės elementų. Pavyzdžiui, vyskupų konferencijų (447–460 kan.), plenarinių susirinkimų (439 kan.), Rytų Katalikų Bažnyčių hierarchinių struktūrų leidžiami bendrieji dekretai (įstatymų leidžiamosios galios aktai) negali gauti atitinkamos Romos dikasterijos

62 Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, Nr. 177.
63 Ibid., Nr. 178.
64 Ibid.
65 Ibid., Nr. 181.
66 Ibid.

recognitio (peržiūrėjimo, leidimo išleisti aktą) prieš tai neatlikus jų teisinės analizės Įstatyminių tekstų dikasterijoje[67].

Numatyta ir savanoriška (lot. *ex ante*) teisinė peržiūra. Suinteresuotoms šalims paprašius, dikasterija nustato, ar įstatymai arba bendrieji dekretai, kuriuos leidžia įstatymų leidėjai, žemesni už Romos pontifiko lygį, atitinka visuotinį Bažnyčios įstatymą. Ši dikasterija taip pat bendradarbiauja su Šventojo Sosto dikasterijomis, rengiant vykdomosios valdžios aktus (bendruosius vykdomuosius dekretus, instrukcijas) ir kitus norminio pobūdžio tekstus, kad šie atitiktų visuotinės galiojančios teisės nurodymus ir būtų parengti tinkama teisine forma[68].

Vienareikšmiškai vertinti Įstatyminių tekstų dikasterijos veiklą nėra lengva, bet akivaizdu, kad kalbėti apie joje dirbančių mokslininkų visišką laisvę ir nepriklausomumą, kuriuo pasižymi teisės mokslo doktriną kuriantys mokslininkai pasauliečiai, negalima.

Apibendrinant šį poskyrį, galima daryti kelias išvadas. Pirma, kanonų teisės mokslo doktrina *de iure* nėra formaliųjų šaltinių kategorijoje, tačiau pagal 19 kan. ji funkciškai tampa norminiu atskaitos tašku tais atvejais, kai egzistuoja teisės spraga ir konsoliduota teisės mokslininkų nuomonė yra *bendra* ir *pastovi*. Antra, Įstatyminių tekstų dikasterijos pateikiami autentiški įstatyminių normų aiškinimai, patvirtinti *in forma specifica*, yra įstatymai (lot. *leges*) – privalomieji pozityviosios teisės aktai, metodologiškai atskirtini nuo doktrinos. Trečia, nors dikasterijos veikla pasižymi priežiūros funkcijomis ir ribota laisve bei nepriklausomybe, jos teikiami neautentiški aiškinimai, analizės ir metodines gairės prisideda prie teisės doktrinos formavimosi (į juos plačiai atsižvelgiama pasauliniu mastu). Todėl, kol šie aiškinimai neįgauna *įstatymo* statuso, jie laikytini (iš dalies) kanonų teisės doktrinos dalimi.

Išvados

1. Faktinis bažnytinis paprotys kanonų teisėje gali tapti teisiniu (t. y. įgyti įstatymo galią), jei jis atitinka protingumo kriterijų ir yra sankcionuojamas kompetentingo įstatymų leidėjo. Tyrimas atskleidė, kad bažnytiniai teisiniai papročiai pasižymi visais formaliųjų teisės šaltinių požymiais, būdingais pasaulietinės teisės papročiams. Romos popiežių veikloje neaptikta jokių teisės aktų, kuriais bažnytiniai papročiai būtų teisėje įtvirtinti raštu su aiškiai ir konkrečiai suformuluota elgesio taisykle (specialusis sankcionavimas). Tai rodo, kad pirmenybė teikiama bendrojo tipo sankcionavimui: faktinis paprotys tampa teisiniu automatiškai, atitikęs visus Kanonų teisės kodekse nustatytus reikalavimus. Formalaus rašytinio apibrėžtumo nebuvimas savaime nekliudo

[67] Francis, *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium*, Nr. 180.
[68] Ibid., Nr. 179.

pripažinti papročio formaliuoju šaltiniu, kai įvykdytos 24–26 kan. sąlygos ir jam suteikta įstatymo galia.

2. Šventojo Sosto institucijų administraciniai ir teisminiai sprendimai neformuluoja originalių teisės normų, kurios būtų visuotinai saistančios ir privalomos kitų instancijų teismams ir administraciniams organams (16 kan. § 3). Vis dėlto, atsiradus teisės spragai, jei situacija nėra baudžiamojo pobūdžio, 19 kan. leidžia ir netgi įsakmiai rekomenduoja teisminei ir vykdomajai valdžiai grįsti savo sprendimus atsižvelgiant į Romos Kurijos jurisprudenciją ir praktiką. Tai leidžia daryti išvadą, kad Šventojo Sosto teismų ir administracinių organų sprendimai tam tikrais atvejais turi precedentinę vertę: jie funkcionuoja kaip antriniai (pagalbiniai) šaltiniai, bet normaliomis sąlygomis teisinio precedento nesukuria, todėl negali būti laikomi formaliuoju teisės šaltiniu kaip bendrosios teisės tradicijoje.

3. Dėl savo absoliutaus pavaldumo pontifikui, būdamos instrumentinės prigimties, įvairios Šventojo Sosto dikasterijos neturi realios autonomijos, leidžiančios joms savo vardu, be popiežiaus pritarimo, su kitais subjektais sudaryti įpareigojančius susitarimus, kuriuose būtų įtvirtinamos bendrojo pobūdžio taisyklės, reguliuojančios jų tarpusavio santykius ir nustatančios abipuses teises ir pareigas. Todėl galima teigti, kad tarp Šventojo Sosto institucijų viešosios norminės sutartys apskritai neegzistuoja. Kaip tarptautinis teisės subjektas, atstovaujamas Valstybės sekretoriato, Šventasis Sostas sudaro konkordatus ir kitus tarptautinius susitarimus. Tokios sutartys gali būti laikomos viešosiomis norminėmis sutartimis, bet tai peržengia grynai bažnytinės teisės ribas, todėl nebuvo šio tyrimo objektu. Vidiniai Kurijos susitarimai negali būti kvalifikuojami kaip viešosios norminės sutartys – jei tokios elgesio taisyklės atsiranda, jos įgyvendinamos popiežiaus aktu, o ne pačių institucijų sutartimi.

4. Bendrojo pobūdžio teisiniai paliepimai kanonų teisėje egzistuoja pagal griežtą hierarchinę sistemą. Hierarchija tokia: *lex* (bendrieji dekretai) → bendrieji vykdomieji dekretai → instrukcijos (29–34 kan.). Kanonų teisės kodeksas apibrėžia įstatymų, bendrųjų vykdomųjų dekretų, instrukcijų priėmimo, galiojimo ir atšaukimo tvarką. Visiems šiems aktams būdingi tie patys požymiai, kuriais pasižymi norminiai teisės aktai pasaulietinėje teisėje, todėl darytina išvada, kad Šventojo Sosto bendrojo pobūdžio teisiniai paliepimai gali būti priskiriami formaliųjų teisės šaltinių kategorijai.

5. Teisės doktrina, kaip ir teisminiai bei administraciniai Šventojo Sosto sprendimai, kanonų teisės sistemoje laikomi antraeiliais šaltiniais. Doktrina pati savaime neturi įstatymo galios ir nėra privaloma. Tačiau 19 kan. įsakmiai rekomenduoja atsižvelgti į Romos Kurijos jurisprudenciją esant teisės spragai. Be to, Šventojo Sosto Įstatyminių tekstų dikasterija teikia saistančius ir nesaistančius teisinių normų paaiškinimus, turinčius didelę įtaką kanonų teisės aiškinimui ir taikymui pasauliniu mastu. Todėl nors kanonų teisės doktrina nėra imperatyvi teisės kūrimo forma, kai kuriais atvejais ją galima laikyti teisėtu pagalbiniu teisės šaltiniu. Tai siejasi su šiuo metu

vyraujančia tendencija priskirti teisės doktriną šaltiniams, kurie, nors nėra privalomi, gali būti naudojami, kai nėra pirminių šaltinių arba kai šie yra neaiškūs ar neišsamūs.

6. Šventojo Sosto (Įstatyminių tekstų dikasterijos) teikiami autentiški aiškinimai, popiežiaus patvirtinti *in forma specifica*, teisiškai yra įstatymai (29 kan., 16 kan. § 2) ir metodologiškai atskirtini nuo doktrinos, todėl jie priskirtini formaliųjų šaltinių kategorijai ir hierarchiškai yra viršesni už bendruosius vykdomuosius dekretus bei instrukcijas.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Abbass, Jobe. *The Eastern Code (Canon 1) and its Application to the Latin Church*. Bangalore: Dharmaram Publications, 2014.
2. Abbo, John. A. ir Jerome D. Hannan. *The Sacred Canons: A Concise Presentation of the Current Disciplinary Norms of the Church*. Vol. 1. St. Louis: B. Herder Book Co., 1957.
3. Barberini, G. ir M. Canonico. *Fonti normative di diritto ecclesiastico*. Torino: Giappichelli, 2013.
4. Baublys, Justinas, Darijus Beinoravičius, Andrius Kaluina, Paresh Kathrani, Giedrė Lastauskienė, Kristina Miliauskaitė, Ernestas Spruogis, Vidas Stankevičius ir Eglė Venckienė. *Teisės pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2007.
5. Daniel, William L. *The Art of Good Governance: A Guide to the Administrative Procedure for Just Decision-Making in the Catholic Church*. Montreal: Wilson & Lafleur, 2015.
6. Ekpo, Augustine. *The Roman Curia: History, Theology, and Organization*. Washington, DC: Georgetown University Press, 2024.
7. Erdő, Peter. *Storia delle fonti del diritto canonico*. Venezia: Marcianum Press, 2008.
8. Francis. *Apostolic Constitution Praedicate Evangelium: On the Roman Curia and Its Service to the Church in the World*. Vatican City, 2022. https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html.
9. Glendon, Mary Ann, Michael W. Gordon ir Christopher Osakwe. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: Pradai, 1993.
10. Hayek, Friedrich A., von. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė. I tomas*. Vertė Algirdas Degutis. Vilnius: Eugrimas, 1998.
11. Huels, John M. „Customs [23–28]“. Iš *New Commentary on the Code of Canon Law*. Edited by John P. Beal, James A. Coriden, and Thomas J. Green, 86–94. New York: Paulist Press, 2000.
12. ——. „Ecclesiastical Laws [cc. 7–22]“. Iš *New Commentary on the Code of Canon Law*. Edited by John P. Beal, James A. Coriden, and Thomas J. Green, 55–86. New York: Paulist Press, 2000.
13. ——. *Liturgy and Law: Liturgical Law in the System of Roman Catholic Canon Law*. Montréal: Wilson & Lafleur, 2006.
14. ——. „A Theory of Juridical Documents Based on Canons 29–34“. *Studia Canonica* 32 (1998): 346–347.
15. John Paul II. *Pastor Bonus: Apostolic Constitution on the Roman Curia.* Libreria Editrice Vaticana, 1988. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus-index.html.
16. *Kanonų teisės kodeksas.* Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2012.
17. Lastauskienė, Giedrė, Rūta Latvelė, Jevgenijus Machovenko, Donatas Murauskas, Arnas Stonys ir Dovilė Valančienė. *Teisės teorija*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2024.

18. Parisi, Francesco. „Spontaneous Emergence of Law: Customary Law“. Iš *Encyclopedia of Law and Economics*, chapter 9500 (1999): 603–627. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 8 d. https://reference.findlaw.com/lawandeconomics/9500-spontaneous-emergence-of-law.pdf?utm_source=chatgpt.com.
19. Pawluk, Tadeusz. „*Źródła poznania prawa kanonicznego*“. *Studia Warmińskie* 12 (1975): 541–619.
20. Pospishil, Victor J. *Eastern Catholic Marriage Law According to the Code of Canons of the Eastern Churches*. Brooklyn, NY: Saint Maron Publications, 1991.
21. Rudinskas, Aurimas ir Jevgenij Machovenko. „Šventojo Sosto bažnytinių aktų klasifikavimas ir jų teisinė galia“. *Teisė* 133 (2024): 58–71.
22. Šimašius, Remigijus ir Giedrė Lastauskienė. „Teisinio papročio reikšmė teisiniam reguliavimui“. *Jurisprudencija* 24 (16) (2002): 203–212.
23. Tomas Akvinietis. *Politiniai traktatai*. Vertė Gintautas Vyšniauskas. Vilnius: Logos; Valstybingumo studijų centras, 2021.
24. Valdrini, Patrick. *Leçons de droit canonique: communautés, personnes, gouvernement*. Paris: Éditions Salvator, 2017.
25. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. 3-iasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2009.

Gauta: 2025 09 30
Parengta: 2025 11 14

Aurimas Paulius RUDINSKAS – Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros doktorantas, kanonų teisės specialistas ir Vilniaus universiteto Teisės istorijos mokslo centro narys. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – kanonų teisė (ypač bažnytiniai įstatymai, papročiai, bendrieji dekretai ir instrukcijos, atskiri administraciniai aktai, valdymo galia, administracinis rekursas, visuotinės ir viršdiecezinės bažnytinės struktūros (ypač Šventasis Sostas, Romos Kurija)), teisės istorija, teisės filosofija. Adresas: Saulėtekio al. 9, Vilnius, Lietuva, tel. (+370 5) 236 61 75. El. paštas rudinskas@hotmail.com.

Aurimas Paulius RUDINSKAS – a doctoral candidate at the Department of Public Law at Vilnius University's Faculty of Law (Lithuania), a specialist in canon law, and a member of the Science Center of History of Law at Vilnius University (Lithuania). His main areas of academic interest are canon law (particularly ecclesiastical laws, customs, general decrees and instructions, singular administrative acts, power of governance, administrative recourse, universal and supra-diocesan Church structures (especially the Holy See and the Roman Curia)), legal history, and the philosophy of law. Address: Saulėtekio al. 9, I, Vilnius, Lithuania, phone (+370 5) 236 61 75. E-mail rudinskas@hotmail.com.